

ZEN

DAISETZ TEITARO SUZUKI

**ÇEVİREN/DERLEYEN
ARMAĞAN BİRGİL**

ARMAĞAN BİRGİL

Başkale, Van'da doğdu. 1975 yılında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi lisans ve yüksek lisans programını tamamladı. Bir yıl Londra'da, üç yıl Florida'da yaşadı. İlk olarak 1971 yılında otostopla başladığı Anadolu gezileri, daha sonra Ağrı dağı yöresi, Erciyes, Palandöken, Niğde Aladağlar, Bolu dağları ve Kaçkar dağları gibi belli başlı Anadolu yüksekliklerinde, yürüyüşler tırmanışlar biçiminde sürdü. 1980 yılında tanıştığı Uzakdoğu yaşamı, düşüncesi ile Batı yaşam biçimine ilişkin karşılaştırmalı inceleme ve araştırmaları, 1986 yılı sonlarında, Florida'da kısa süreli bir Zen uygulamasına katılarak sürdü. Zen, Batı kültürü ve Anadolu'ya ilişkin gözlemleri, araştırmaları artarak sürüyor.

OKYANUS YAYINCILIK
ve YAPIMCILIK LTD. ŞTİ.

Ankara Cad. Konak İşhanı 43/304
34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 512 42 59

© Yayın hakkı Armağan Birgil

ISBN 975-7200-01-8

Kapak Tasarımı: Armağan Birgil
Baskı Tarihi: Şubat 1995

Dizgi, Baskı, Cilt
ÖZGÜN AJANS
Basım-Yayın-Tanıtım
Klodfarer Cad. Aksoy Han 31/1 Çemberlitaş-İST.
Tel: 517 85 92

İÇİNDEKİLER

Giriş	9
Önsöz	11
Doğu ve Batı	21
Zen Nedir?	37
Satorinin Anlamı	53
Mondo	63
D.T. Suzuki ve Zen	75
D.T. Suziki	87
Kısa Kronoloji	95
Kaynakça	99
Dizin	101

Olmak içinde, güvenliğimi sarsabilecek yıkım sadece kendi içimden gelir: Yaşam inancımda, üretken güçlerimdeki eksikliklerden; geri çekilen, kaçan eğilimlerimden, iç tembelliğim, uyuşukluğum ve diğerlerinin yaşamıma sahip olma, onu ele geçirmelerine gönülden razı olmamdan... Oysa 'sahip-olmak' içinde kaybetme korkusuna benzer tehlikeler 'olmak' doğası içinde bulunmaz.

ERICH FROMM

GİRİŞ

Bir Türk atasözü, "Yerde yatan yataktan düşmez" der. Zen'de, insanın kendini yüceltmesi sonra da buradan düşmesi diye bir tehlike yaşanmaz. Zen Anadolu insanı için artık yabancı olmayan, bilinen bir sözcük. Burada, Suzuki'nin dilimize çevrilmek üzere seçilen yazılarında, konunun karmaşası, gizemi, zor anlaşılır olması, esrarı, ama bunun yanında insana verdiği, en doğru en eksiksiz coşkulu bilgiden yayılan parlaklığın tartışılmaz önemi nedeniyle, Zen'in kolay anlaşılır olması istendi. Zen ile tanışıklığı az ya da hiç olmamış okurumuz için oldukça yabancı olan konuyu, basitçe anlatabilmek amacıyla, beş ayrı kaynak taranarak, bunların en kolay anlaşılır, ve az karmaşık olanları seçilmeğe çalışıldı. Zen konusunda en çok sorulan sorulardan yola çıkarak, bu terimle ilk karşılaşan okuyucunun gözüyle soruna yaklaşılmaya özen gösterildi. Zen nedir? Zen din midir? Zen ve kaynağı Budizm arasındaki benzerlikler, karşıtlıklar nelerdir? Zen'in zihinsel, felsefi bir sistem olarak ilişkileri var mıdır? Bu derlemeden ve araştırmadan beklemen amaç,

uzun zamandır bu konuda toparlayıcı bir çalışmanın eksikliğini gidermek. Bu araştırma, için seçilen yazılarda, Zen'in din olmayan yanıyla ilgilenilmesi öncelikle istendi. Bu konuda Budizm ile ayrıldığı dini, törensel bağlarının açıklığa kavuşturulması arzulandı. Budizm tanımı yaygın biçimiyle, bir din olarak yorumlanır olması ve bu araştırmanın 'din' olmayan yanını açığa çıkarması öngörüldü. Daha çok, insanın sağaltımına ilişkin, ruhsal yöndeki görüşlere yer vermek gereği üzerinde titizlikle durulmaya çalışıldı. Bu nedenle çoğunluk, "Zen Budizm" yerine sadece ZEN olarak, adlandırılmasına özen gösterildi.

"Psikanaliz ve Zen Budizm" adlı E. Fromm'dan yaptığı çeviriyle Zen'le karşılaşmama neden olan ve yıllarca yapmış olduğumuz söyleşilerde bizlere Zen'i sevdiren İlhan Güngören'e; bu çeviri-derlemenin gerçekleşmesi konusunda içten yardımlarını ve önerilerini esirgemeyen Hakan Onum'a; Lütfü Bozkurt'a; özellikle yardımları ve özverisi için Ruhan Gençel'e teşekkürü borç biliyorum.

A. BİRGİL

ÖNSÖZ

Biz esenliğimizden sorunlarımızdan, yaşam biçimimizden ve kaygılarımızdan söz ederken, artık sayılamayacak kadar çok, aynı zamanda da farklı yapıda görüşleri tartışıyoruz. O kadar ki, birimizin ak dediğine, diğerimiz çoğunlukla kara der hale geldik. Bunun nedeni olarak, taşan bir baraj gibi, üzerimize gelen bilginin çokluğu gösterilebilir. Bu kadar çok bilgi içinde, neye karar vereceğimizi şaşırdık, kaldık! "Bizi izlemeye devam edin!" "Bu çok önemli!" "Sakın bizden ayrılmayın!" Dikkat çekmeye çalışanların, artık şakaları-mızda yer alan sözcükleri. Bu arada Batı ile Doğu arasında sıkışmış kalmış, ne olması gerektiğine bir türlü karar veremeyen Anadolu insanı. Doğu'dan Batı'ya, Batı'dan Doğu'ya sürekli devinen düşünceler, davranışlar ve bunların geçiş yeri Anadolu... Acaba, baştan başlayıp, bize özgü geleceğimizin öyküsünü yeniden yazabilirmiydık?

Zaman zaman özgür birey, özgür girişimcilik gibi kendini aldatan tanımlar kullanıldığına işaret eden uyarılar gelir kulağımıza. Bizleri, özgürlüğünü sonuna kadar savunduğunu sanan, ama

hiç de özgür olmayan, gelişim sözcüğüne tapan, sürekli değiştirmekten mutlu, neredeyse "değiştim öyleyse varım" diyecek ölçüde bardağı taşıracak cinsten, hasta bir sistemin üyesi olmakla suçlarlar. Suzuki özgürlüğü, "Doğu Batı" başlığı altındaki bölümde şöyle tanımlamaya çalışmış: *"Özgürlük ise başka bir anlamsız düşünce. Ben, fizik veya düşünsel davranışlarımın tümünü kısıtlayan bir sosyal çevre içinde yaşamımı sürdürüyorum. Kesinlikle özgür olmamamın yanında yalnızım. Birçok dürtülerim olmasına karşın, bunların çoğunun denetimi benim elimde değil. Dürtülerimin çoğu bana rağmen, alıp beni uzaklara sürüklüyor. Bu kısıtlı dünyada yaşamımızı sürdürdüğçe, özgür olmak veya istediğimiz, her şeyi elde edebilir olmaktan asla söz edemeyiz... Kişi yalnızca kişi olmadığı konumda özgürleşir. Kendini önemsemeyip, kendine karşı geldiğinde, bütün içinde emilip kaybolduğunda özgürlüğüne kavuşur. Daha doğrusu, hem kendisi olup, hem de kendisini aştığı konumda özgürleşir. Gözle görülür bu karşıtlığı başından sonuna, tümüyle özümseyip anlamadıkça, özgürlük, sorumluluk ve içtenlik konuşmaya yetkili biri olamaz. Örneğin, Batılıların içtenliği, özellikle bazı analistlerin tanımladıkları içtenlik, çocukça veya hayvanlara ait içtenlikten ne az, ne fazla bir şey; ayrıca ne de tam anlamıyla olgun bir kişiliğin içtenliği olabilir."*

Bir grup aydın, günümüz insanının yalnızlığının, yakınmalarının gerçek nedeni olarak, onun kendisinden, çevresindeki insanlardan ve özellikle doğadan kopmasını gösteriyor. Dünya olarak

adlandırdığımız düşler alemi üyesinin, yapayalnız yaşaya yaşaya, kendini kendine ve dünyaya yabancılaştırması, onlara göre belki de insanın acıklı öyküsü. Diğer bir grup ise sorunun, yaşamın göz göre göre uçup gitmekte olduğundan, yaşamadan ölüp gidiyor olduğumuz endişesinden, her şeye sahip olarak yaşanan yaşamın bile mutluluk ve hoşnutluktan yoksun olduğunun ayrımına varmış olmamızdan kaynaklandığı görüşünü savunuyor. Kendisinden hoşnut, başka birisi gibi olmak istemeden yaşanabilen bir dünya, nasıl keşfedilebilirdi acaba? İçimizden bazıları çevremizdeki ilişkilerin, giderek bizleri yönetimi altına almasından şikayetçi. Bu gidişe yalnızca seyirci kalmak yerine, bir şeyler yapıp yapılamayacağı sorununu çözümlemek istiyor. Orhan Pamuk ise günümüz gerçeğini şöyle tanımlamaya çalışıyor: *"Bıçaklar, tabancalar, zehirler, edebiyat teknikleri, roman biçimleri, şiir vezinleri vs. 'Kendimde degildim hakim bey!' diyen 'Halk katili', bilinen şu gerçeği ifade eder: Cinayet bütün ayrıntıları ve törenleriyle, başkalarından, yani efsanelerden, hikayelerden, anılardan, gazetelerden, kısaca, edebiyattan öğrenilen bir iştir. En saf cinayet bile, mesela kıskançlık yüzünden yanlışlıkla işlenmiş bir cinayet bile, farkına varılmadan yapılmış bir taklittir, edebiyatı taklit."* Bu nedenle çok okumanın da yararlı olmadığını, toplumun dümen suyunda gitmenin yapılacak en doğru davranış olacağını söyleyenlerimiz de çıkıyor aramızdan. Bir grup etkili ve yetkili kişi, bilimsel gelişmelerin zaten bu sorunlara çözüm aradığını, gereksiz kaygılanmanın yersiz olduğunu savunuyor.

Bilimsel gelişmelerin artık ışık hızıyla dünya çevresinde dolaştığını, zengin, fakir herkesin iletişimden olumlu yönde etkilendiğinin ayrıntılarını ve sorunların yanıtını vermeye çalışırken, bir nebze olsun içimize su serpiliyor. Bireyin kendini sürekli sorgulayıp değerlendirmesi, bağımlılıktan özgürlüğe yol almanın başlangıcı olabilir mi? Endüstriye inanmayan, onun çıkarı ve isteği doğrultusunda, her türlü kamuoyunu yaratabileceği görüşünü savunan bir grubun görüşleri ise: "Dünyanın hayati sorunlarını çözüyor görüntüsündeki, 'doğuştan lider' takıntılı, gerçek kimliğinin zerre kadar farkında olamamış, bu fırsatı kendine verememiş, yarı kör oldu. Her şeyi bildiğini sanan, akli karışık, zengin ya da fakir, okumuş veya az kültürlü, ünlü yahut hiç tanınmamış, kentli veya köylü olduğu için aklına güvenen; ancak onun boyunduruğu altında, yaşamaya çabalayan yeryüzünün en vahşi yarattığı... Sinemalarda, kalabalık caddelerde, gürültülü kahve ve birahanelerde, çoğunlukla sıkıntılı, esrarengiz eksikliğin nedenini çıkaramadan, anlam veremediği boş zamanı uzun uzun öldüren, ama bunun yanında senelerce durup dinlenmeden, düşünmeye bile vakit bulamadan çalıştığı saatlerin, birbiriyle olan karşıtlığını yadırgamayan; diğer bir kesim ise, Batılı gibi olmaya özenen, ama gelecekte kendini bekleyen kaos, çıkmazı fark edemeyen biri olamamız nedeniyle bizleri kınıyor. Aramızda, ömürlerini Batılılar gibi olmaya adanmış, ama rüyalarının çoğunu yaşamları boyunca gerçekleştiremeyen 'az gelişmiş' damgalı olanlarımız var." biçiminde tanımlamalar yapıyor.

Batı dünyasını tanımlarken, eğitimciler, sokaktaki adam, uzmanlarımız, esnaf ve birbirleriyle çelişmeler de birbirlerini tamamlayan şu yorumları yaparlar: Çeşitli zorlamalarla bastırdığı eski kimliğiyle de, yeni kimliğiyle de bir türlü mutlu olamayan, bu gidip gelmeler arasında yorgun-bezgin yaşayan kahramanların aramızda yaşadığı söyleniyor. Bir aydınımız soruyor: "Ne oldu bize?" Belki de Batı düşüncesi akılcılığı öyle bir konuma getirdi ki bu, düşüncelerinin yardımıyla görüp, hisseden günümüz ruh sağlığı bozuk insanının yaratılışı oldu. Kurallar koyan, yasalar çıkartıp, onlara tapınma bağımlısı gelmiş geçmiş en zeki yaratık çıktı ortaya. Birey ve makine karşıt kutuplar olmaları ve bu karşıtlık nedeniyle, modern yaşamın çeşitli ilişkilerinde izlendiği kadarıyla Batı, eşine rastlanmak psikolojik gerilimler altında yaşıyor deniliyor; belki eskileri, kıyasından köşesinden değiştirip yeni bir şeyler ortaya koyuyormuşçasına, tuhaf ve insanı hiçe sayan nesneler yaratıyoruz. Tasarlayıp yarattığı efsanevi nesnelere tapan, bunları başarırken yarattığı çevre kirliliğinin altında ezildiğinin farkına bile varamayacak kadar kendini yaptığı işe kaptırmış, kültürlü, iyi giyimli, güzel konuşan, kolayca ikna edebilen, güçlü bir karakterin öncüsü tavırlı ve bununla övünen biriyiz... Her an yeni kimsenin bilemeyeceği bir şeyi açıklıyormuş edasıyla söze başlayan, ancak sadece birkaç saniye kadar dikkat çekebilen, zaten kimsenin bilemeyeceği bilinmeyi araştırarak kadar zamanı kendine hiç mi hiç yaratamamış, garip kahraman; buna karşın özgürlük hayranı, efsane ülkelerde benzerlerine

sıkça rastlanan, tutarlı olup olmadığı çok tartışılan ilginç kişilik. Mutsuzluğu, herkesin zaman zaman paylaştığını düşünerek, bunun üzerinde fazla durmaya gereksinmeden kendini avutan, sinemalara kendi mutsuzluğunu unutabilmek için giden, bunun da ayırımına varamayan dünya ülkelerinin birbirine benzer insanları... Endüstrinin, kültürü biçimlendirdiği, garip bir dünyada yaşıyoruz diyor bir kesim insan. Sorunun gelişmemişlikte yattığını düşünen ülkemiz insanına, sözde gelişmiş modern toplum üyelerinin bunalmına örnek olarak, dünyanın en gelişmiş demokrasileri olarak kışkırtılan endüstrileşmiş ülkelerdeki toplu intiharlar için tasarlanan akıl düzeylerini ve onların ne tür yöntemlerle gerçekleştirildiğini gösterenler de var aramızda. Anasına, babasına, soyuna, ırkına, milletine, toplumsal konumuna, paraya, üne, liderine körü körüne bağlı olmadan yaşayabilenlerimizin sayısı yok denecek kadar az. Şunu bunu satın almak, ünlü-tanınmış olmaya çabalamak, çılgınca üretip tüketip, eğlenerek, var olduğumuzu unutmaya çalışmakla sorunlarımızdan mı kaçıyoruz acaba? Bu kadar karışıklık arasında kendi iç dünyasındaki iç hesaplaşmaya cesaret edebilen, ya da bunu başaramadığı için, binlerce parçadan bir araya getirilmiş bulmaca resimleri saatlerce hatta günlerce uğraşarak bir araya getirmeye uğraşan... Doksanlı yılların ilk yarısında, geçirdiğimiz zor dönemi tanımlamak için genellikle "kriz" sözcüğü kullanılıyor. Ekonomik, sosyal çevre ve yitirilen değerlerin krizi gibi. Yaşadıklarımız rastlandı değil deniliyor. Dünyamızın deneyimlediği bu zorluklar, ge-

çici de sayılamaz. Krizin gerçek nedenini anlamak için belki de bir dönemin artık sona ermek üzere olduğunu görmemiz gerekiyor. Sadece sayısal gelişim kriterleri üzerine kurulu, 'insani' unutmış, sonu gelmez, üretim teknikleri yaratma bağımlısı dönem. Bilim ve teknolojik gelişimin doğal sonucu olarak, eğitim ve bilgiye gereksinimin yaygınlaşarak artması, sözcüklerin giderek yasantının önüne geçmesine yol açmış olabilir." Sözü edilenler birbirleriyle çelişkide görünüyor olsa bile sorunlarımızı yansıtmaması açısından, bizlere bazı ipuçları verir gibiler.

İnsan bilmek, araştırma yeteneğini, aklını ve sevmeye gücünü, özseverliğinin dar çemberinden kurtararak, kendisiyle ve dünyayla yeni bir uyuma, bir bütünleşmeye ulaşabilir mi acaba? "Zen, özgürlüğe ulaşmaya çalışan bireyi, ancak kendine öğretebileceği yolun başına kadar götürebilir, daha sonrası onun inancının gücüne kalır." diye söz ediyor Suzuki. Genellikle yoğun bir huzursuzluk döneminden sonra, yepyeni duyguların pırıltısıyla yüklü daha sakin bir dönem geçiririz. Neden böyledir bu? Bizden beklenen, daha doğrusu benliğimizin bizden beklediği; içimizdeki bize düşman kalabalığın içinden, suçluları bulup çıkarmak, onları korkaklığı düşünmeye fırsat bırakmadan cesaretle cezalandırmak. İçimizdeki düşmanın bizi kandırmasını engellemeliyiz; kim bu haktan gözükken, acılarımızın gerçek kaynağı, yalan dolan ustası, sahtekar. Zihinlerin uydurma ve yanılgıyla dolu olması, bireyin gerçeği görüp tanımlamadaki yetersizliğinden değil, toplumun işleyiş biçiminden kaynaklanıyor olabilir. Gerçekle-

re gözlerimizi açmalıyız, eğer bir gerçekten söz edilebilirse! Saf, katıksız, yüce, insanın kendi içinde olan, ancak kendi kendine öğretebileceği, çarpıtılmamış olan bilginin ayırdına varmalı.

Freud Batı dünyası insanının, ancak kendi çabasıyla kendini kurtarabileceğini anlayan ilk bilim adamı. Freud da aslında aslında Batı uygarlığının, özellikle on sekiz ve on dokuzuncu yüzyıl Batı düşüncesinin ürünü ve temsilcisi. Onun en çarpıcı, en yetkin bulgusu, gerçeği çarpıtılmış bir biçimde görmekte olduğumuzu keşfetmesi. Ruh bilimcilere göre hasta, ancak kendi bilinçdışıyla karşılaşp, tanışınca, biraz kendi, biraz da çevresinin yarattısı olan sorunların üstesinden gelebilir. Sürekli olarak insanın kendini kontrol etmesiyle bizi doğadan bunca yabancılaştıran olumsuzlukların kaynağına ulaşabilir miyiz? Bilinçdışı; kökü evrende olan, insanın içindeki bitkiyi, hayvanı, özü yansıtıyor belkide. Onun ilk ortaya çıkışını veya 'tam insan' olarak yetkinleşeceği en son konumu simgeliyor. İnsanın kendini tanıması ardından, değişim de gerçekleşir. İnsan hafızasının derinliklerindeki, esrarengiz bölgeler, kaygan satırlar, bunların keşfedilmesi isteği ve dürtüsü. Varlığı herkes tarafından hissedilen, yüzyıllardır, kuşaklardan kuşağa geçmesine karşın bunlara dokunma isteğinin dehşet veren huzursuzluğu. Korumaya çalışmak, hırsla sarılmak, kullanmak, sahip olmak yaratıcılığı engelleyen, gizli, esrarengiz gerileticiler, acaba tüm bunlara neden gereksinim duyuyoruz?

Suzuki: "Batıda "evet" her konumda "evet" ve "hayır" ise "hayır"; "evet" asla "hayır" olmadığı

gibi bunun tersi de kesinlikle olası değil. Doğu zorlanmadan "evet"i "hayır" üzerinden veya "hayır"ı "evet" üzerinden kaydırarak onların yerlerini değiştirir; "evet" ve "hayır" için kesin, sabit bir ayırım bulunmaz. Doğal yaşamın içinde de bu böyle... Yalnızca mantık içinde giderilmesi olanaksız bölümler bulunur. Mantık insan yapımı olduğundan çıkar peşindeki faydacı etkinliklerin de yardımcısıdır... Batı, Doğu insanının niçin daha fazla bilim ve mekanik buluşlar geliştirmedikleri sorusunun yanıtını arar. Çinliler'in miknatis, barut, tekerlek, kağıt ve daha birçok şeyi, icat edişleri ve buluşlarıyla tanınmalarına karşın, neden daha da ilerleyemediklerini garipselerler. Bunun en önemli nedeni, Çinliler'in ve diğer Asya topluluğu insanının, yaşamı olduğu gibi yaşamayı sevmelerinden ve onu başka şeyler başarmak uğrunda, yaşamın akışını değişik bir kanala saptıracak bir araç biçimine dönüştürmek istemediklerinden kaynaklanır. Çalışırken onu bitirmek için telaşlanmazlar, işlerinin sonuna kadar doyumuna varmayı arzularlar. Mekanik araçlar çok şeyi kısa zamanda en etkili biçimiyle başarır. Ancak, makineler kişiliği, yaratıcılığı ve anlamı olmayan araçlardır." gibi yorumlarıyla bu iki kültürün nerelerde ayrıştığının özgül, yalın ayrıntılarını açığa çıkarmaya çalışır.

Zen bizi sakat, yaralanmış, yarım insan olmaktan korur. Karşımdaki nesneyi veya kişiyi, olmasını yahut olmamasını istediğim biçimi yerine, çarpıtmadan neyse öyle görmemizi sağlar. Yaşam konusundaki en yüce, en son, yargıya düşün yoluyla varılamayacağını anlatır. Kişi temel gü-

dülerinin doğrultusunda davranıp yaşayabilir. Toplum yasalarının sınırını aşp, bizi dünya insanı yapan barışsever konumu, kendi kendimize tanıtmaya, öğretmeye çalışır. O, kendine, başkalarına, var olan her şeye yanıt veren, olduğu gibi algılayan farkındalık olarak da tanımlanabilir. Bağımsız düşünce ve duygulanma gücüyle kendini dünyaya uyduran, kendi dışındaki dünyayı, istek ve arzuları doğrultusunda zorlamadan kabullen, olabildiğince az bağımlı insanı yaratmaya çalışır.

A. BİRGİL

DOĞU VE BATI

Eğer kendimize ve diğerlerine ilişkin bilginizin bilinçli olarak ayrımındaysak, şu an olduğu gibi sayısız yalanı kabullenerek yaşamayı sürdüremeyiz.

Erich Fromm

Batının birçok tanınmış düşünürü, özgün bakış açılarıyla "Doğu ve Batı," başlığı altındaki eski bir konuya ilişkin görüşlerini açıklamaya çalıştı, buna karşın bildiğim kadarıyla şu ana değin oldukça az sayıda Uzakdoğulu düşünür, Doğulu düşüncelerini yansıttı. Bu nedenle, aşağıda ayrıntılarıyla anlatmaya çalışacaklarımı, özellikle bu başlık altında toplamayı uygun buldum.⁽¹⁾

Onyedinci yüzyıl Japonyası'nın ünlü ozanı Basho'nun (1644-94), onyedinci heceli *haiku* veya

(1) Bu bildiri, Ağustos 1957'de, Meksika Cuernavaca'da, "Zen Buddhism and Psychoanalysis" başlığı altında Meksika Üniversitesi'nde, elliye aşkın ruhbilimcinin katılımıyla gerçekleşen bilimsel toplantıda sunulmuştur. (Ç.N.)

hokku olarak anılan dizeleri dilimize şöyle aktarılabilir:

Dikkatlice baktığımda
Nazuna'nın açtığını gördüm
Çitin kenarında!

Yoku mireba
Nazuna hana saku
Kakine kana.

Basho bir gün kasaba yolunda yürürken, kendi başına ilgisizliğe terk edilmiş bir şeyin yıkık dökük bir çit ve çalılar arasındaki varlığını duyumsar. Ona doğru yaklaşarak, dikkatlice bakınca, onun yalnızca yabancı bir bitkiden başka bir şey olmadığını, oldukça gösterişsiz ve genellikle gelip geçenlerin görüş açısının dışında kaldığını görür. Bu basit olgu betimlenir dizelerinde... Japoncada *kana* olarak okunan son iki hece dışında, özellikle şiirsel anlatıma gerek duyulmaz. Bu sözcük çoğunlukla bir isme, bir belirteç (zarf) veya bir sığata eklenir, belirli bir hayranlık duygusu, övgü, üzüntü veya sevinç simgeleri, bazen İngilizceye oldukça yakışan biçimiyle ünlem imi kullanılarak aktarılır. Sözü edilen *haiku* şiirinin tümü, işte bu im ile son bulur.

Onyedinci veya onbeşinci hece içinde oluşan duyumsama, ünlem imiyle son bulur. Japon diline yakın olmayan, bu konuya ilişkin bir şey bilmeyenler için bunların bir anlamı olmayabilir. Bu ayrımı, başarabildiğim kadarıyla açıklamaya çalışayım. Ozan benim çevirimle yüzde yüz aynı gö-

rüşte olmayabilir. Bu ifadeyi benimle paylaşıp, onaylamayabilir. Eğer benim anlayabildiğim biçimi kadarıyla anlayan olduğunu varsaydığımız biri için bunun çok fazla önemi olmayabilir.

Öncelikle Basho, tüm Doğu ozanlarında olduğu gibi bir doğa ozanıydı. Onlar doğayı o kadar severler ve benimserlerdi ki, doğayla bir bütün olduklarının ayrımını, her bir yürek çarpışıyla tabiatın coşkulu damarları içinde duyumsarlar. Batılıların, çoğu kendini doğaya yabancılaştırma, ondan ayırıştırma eğilimli. Ayrıca Batılılar, insan ve doğa arasındaki bütünlüğün bazı arzulanı yararları dışında bulunmadığını, doğanın yalnızca insan ve onun yararı adına kullanılması için var olduğunu düşünür. Bunun yanında, Doğu insanı doğaya çok yakındır. Doğa için duyulan bu türden duygu, Basho tarafından uzak kasaba yolunda, gözlerden uzak neredeyse terk edilmiş, kırılmış, dökülmüş bakımsız bir çitin yanında açmakta olan, çok masum, gösterişsiz, hiç kimsenin ilgisini çekmek istemeyen bitkiyi bulup, ortaya çıkardığında canlanır. Biri ona baktığında, ne kadar narin, kutsal parlaklık ile dolu, ne kadar yüce görkemlik içinde olduğunu görür! Onun alçak gönüllü, gösterişsiz eşsiz güzelliği, insanın gerçek, içten hayranlığını uyandırır. Ozan her yaprağın özünde var olan, taşan evrensel yaşamın derin gizemi ve bilinmezini okuyabilir. Basho'nun kendisi, bunların bilincinde olmayabilir, ama eminim ki onun kalbinde duyumsayış titreşimleri olduğu an, bir anlamda Hristiyan dünyasının adlandırdığı biçimiyle, kozmik yaşamın derinliklerine erişen, eşsiz sevgiye benzer bir duygu oluşur.

Himalaya tepeleri, içimizde hayranlık duygusuyla karışık bir yüceliği canlandırır; Pasifik Okyanusu'nun dalgaları ise sonsuzluğun ihtişamını dile getirmek ister. Eğer birinin akli şiirsel veya gizemli veya dinsel biçimde açılıp aydınlanırsa, Basho gibi, her bir yabancı bitki yaprağında var olan biçimde para ile satın alınıp, kandırılır olmayı aşmış, kendini temel insani duyumsayıslara sahip biri olarak hisseder; bu ise onu Leke-siz Diyar (Pure Land) parlaklığına eşdeğer bir ülke katına çıkarır. Büyüklüğün, bu tür durumları betimlerken önemi bulunmaz. Bu bağlamda, Japon ozan seçkin bir armağanın sahibi olarak, küçük bir şeyin içinde, tüm sayısal ölçümleri aşan büyüklükte bir anlamın saklı olduğunu sezer.

İşte Doğu. Şimdi Batı'nın aynı konumda neler düşünüp, nasıl davrandığını araştırmama izin verin... Karşılaştırma için Tennyson'u seçiyorum. Tennyson belki Doğulu ozanlarla karşılaştırma yapabilmek için elverişli, tipik Batılı bir ozan olmayabilir. Ancak buraya alıntısı yapılan onun kısa şiiriyle, Basho'nun dizeleri arasında iç içe benzerlikler bulunur.

Duvar çatlağındaki çiçek,
Çatlak içinden çıkarıp seni;
Burada elim içinde köklerinle tutarken,
Bütününü ve kökünü, bütün içindeki bütünü,
Eğer anlayabilirsem bu küçücük çiçeğin ne olduğunu,
Öğrenirim tanrının ve insanın anlamını.

Bu satırlar arasında önemli iki noktanın altını çizmek istiyorum:

1. Tennyson çiçeği 'kökleriyle' çıkarır, elinin içinde tutar ve belki dikkatlice bakar ona. Onun duyumsadıkları da her nasılsa, Basho'nun yol kenarında, çitte, *nazuna* çiçeğini keşfettiği anda duyumsadıklarına benzer hislerdir. Ancak iki ozan arasındaki ayrıma gelince; Basho çiçeği duvar çatlağından koparıp çıkarmaz. Düşünce içinde yutulmuş, emilmiş olarak, ona yalnızca bakar. Bilincinde bir şeyler duyumsar ancak onları belirtmeye gerek duymadan, düşündüklerini ünlemiminin anlatmasını umar. Betimleyecek sözcüklere sahip olmadığından, derin hisleriyle dolu dopdolu, kavramsallaştırma isteğine de gerek duymaz.

(Tennyson'a gelince, aktif ve analitik olarak, ilk yaptığı çiçeği yaşadığı, büyüdüğü yerden söküp almak olur. Onu ait olduğu topraktan ayırır. Diğer ozanın içgüdüsel davranışının tersine, çiçeği kendi başına, olduğu yerde bırakmaz. Onu, 'kökleriyle' birlikte duvar çatlağı içinden söküp alır, bu ise çiçeği zorunlu olarak öldürmek anlamına gelir. Merakının doyurulması zorunludur; çiçeğin kaderini önemsemez. Sağlık bilimciler, doktorlar gibi, diri hayvanları kesip biçmek benzeri bir gözlemi yeğler. Basho ise, *nazuna*'ya dokunmaz bile, ona sadece ve sadece 'dikkatlice' bakar. Tennyson'un dinamizmine karşın, o bütünüyle pasiftir.)

Özellikle bu noktayı, yeri geldiğinde yeniden işaret etmek üzere, burada vurgulamak istiyorum. Doğu sessiz buna karşın, Batı edebidir. (an-

latım yeteneği olan). Doğu'nun sessizliği, duyma özür, sözcük ve anlatım yoksunu anlamında algılanmamalı. Sessizlik çoğunlukla sözcükler kadar etkilidir. Batı sözel anlatımı sever. Batı bununla da kalmayarak sözcükleri de aşarak canlı bedeni içine girer. Bazen bu beden içinden oldukça dikkat çeken, çirkin, zevk ve sefaya düşkün biçimlerde sanatı ve dini içinde açığa çıkmasını ister.

2. Tennyson başka ne yapar? Sökülüp çıkarılmış, olasılıkla bütünüyle solup, bozulmaya başlayan çiçeğe bakarken, kendisine şu soruyu yönelir: "Anlayabilirsem senin ne olduğunu?" Diğer yanda, Basho hiç sorgulamaz. *Nazuna*, bu gösterişsiz bitki içinde açıklanan derin esrarın —varoluşun erişilmez derinliği içine kadar uzanan esrar— tümünü duyumsar. Bu his içinde sarhoş olmuş biçimde işitilmez haykırışı çıkarır.

Buna karşın Tennyson ise akıl yürütmesini sürdürür: "*Eğer* (İtalik, D.T.S.) anlayabilirsem bu küçük çiçeğin ne olduğunu, öğrenirim tanrının ve insanın anlamını." Anlayabilmesi için yarı, tipik Batı özelliklerini taşır. basho kabul edilir, Tennyson ise direnir. Tennyson'un bireyselliği ne çiçeğin ne de "Tanrı ve insan"ın yanındadır. Kendini ne Tanrı ne de doğa kimliğine yakın bulur. Sürekli onlardan ayrı, onların dışındadır. Görüşü, günümüz insanının deyimiyle "bilimsel nesnellik"tir. Diğer yanda Basho ise "öznel"dir. (Özne daima nesnenin karşıtı olarak algılandığı için bu iyi bir sözcük değil; benim adlandırmak istediğim "özne" gerçekte, "mutlak öznellik" olarak nitelediğimdir.) Basho "mutlak öznellik"

lik" ile iç içe, *nazuna* Basho'yu görür, Basho ise *nazuna*'yı. Burada ne sempati, ne dikkat çekicilik, ne de kimliklendirme bulunur.

Basho; "Dikkatlice baktığımda" (Japoncası "*yoku mireba*") der. "Dikkatlice" sözcüğü Basho'nun burada yalnızca seyirci olmadığını, çiçek haline gelip kendinin ayırımında oluşunu, sessiz bir dil ve yetkin bir anlatımla açıklamak ister. Sessiz dille yetkin anlatım veya çiçeğin açısından sessiz yetkin anlatımı Basho'nun onyedinci heceli dizelerinden insanca yankılanır. Her ne tür duyumsayış derinliği, ne tür gizemli anlatım ve hatta felsefi "mutlak öznellik"ten söz edilecek olursa olsun, bu yalnızca benzer deneyimi gerçekten yaşamış olanlar tarafından anlaşılır.

Benim anlayabildiğim kadarıyla Tennyson, duyumsama derinliği olmayan; tipik Batı düşüncesi sisteminde olduğu gibi, öncelikle usamlayan biri. Bir Logos öğretisi savunucusu. Bir şeyler söylemek, somut deneyimi üzerine soyutlama veya usamlama yapmak zorunda olan biri. Akılcılık içindeki hisler boyunduruğundan kurtulmak, yaşam ve duyumsayış, Batı sorgulama tarzından doyum elde edebilmek ve hoş bir anlam verebilmek için, onu bir dizi analiz altında yeniden yorumlamak zorunda.

İki ozanı Basho ve Tennyson'u, gerçeğe bakan iki temel karakteristik yaklaşımı göstermesi nedeniyle seçtim. Doğu'dan Basho ve Batı'dan Tennyson. Onları karşılaştırırken, her birinin kendi geleneksel göreneğini temsilen konuştuğunu gördük. Buna göre Batı düşüncesi: Ayrıştıran, fark gözetken, değişik özellikleri olan, tümevarım-

lı, bireysel, uslamamacı, nesnel, bilimsel, genelleyen, şematik, kişisel olmayan, yasalara bağımlı, organize, güç kullanan, zorla kabul ettiren, beklentilerini düzenleyip diğerleri üzerinde onları uygulamaya çalışan, vb. gibi tanımlanabilir. Batı özelliklerine karşın Doğu'nun karakteristiği olarak: Birleştiren, bütünleyen, tamamlayan, ayırtırmayan, tündengelimli, sistematik olmayan, kabulcü, sezgisel, (oldukça etkili), fark gözetmeyen, öznel, tinsel bireyci ve sosyal grup bazında (group-minded) zihinsel⁽²⁾, vb. gösterilebilir.

Batı'nın ve Doğu'nun kişisel yansıtılması sırasında, büyük Çin düşünürü Lao-Tse'ye (İ.Ö. dördüncü yüzyıl) kadar uzanmalıyım. Onun Doğu tanımlamasına izin verirsek, kalabalıklar olarak adlandırdığı şey, belki uygun bir şekilde Batı'yı yansıtabilir. Eski felsefe ustası tarafından açıklanan kalabalıklara dayanarak, Batı'yı küçümseyen, aşağılayan anlamda "kalabalıklar" yakıştırmasıyla kasıtlı bir vurgu yaratmak istemediğimi belirtmek isterim.

Lao-Tse kendini geri zekalı benzetmesiyle tanımlar. Hiçbir şey bilmez, hiçbir şeyden etkilenmez görünür. Yararcılık dünyasında herhangi bir pratik kullanımı olmayan biri gibidir. Sözcüğün tam anlamıyla ifadesiz (expressionless) biri... Yine de içindeki bir şey onu, alışılmamış huyları

(2) Hristiyan dünyası kiliseyi kurtuluşun aracısı olarak görür, çünkü kilise İsa'yı kurtarıcı olarak sembolize eder. Hristiyanlar Tanrı'yla bireysel anlamda direkt bağlantı kurmak yerine, İsa aracılığıyla ilişki kurarlar ve İsa kilisedir, kilise ise toplanıp kurtuluş için İsa aracılığıyla Tanrı'ya duacı oldukları yer... Bu nedenle Hristiyanlar bireyselliği kabullendikleri halde, grup bazında zihinsel (group-minded) oldukları söylenebilir.

olan bir cahil bir ahmak olmaktan alıkoyar. O, yalnız ve yalnız dış görünüşü yansıtan biridir.

Bunun yanında Batı, dış dünyayı keskin, iç işleyen, derin göz çukurları içine yerleşmiş bir çift gözle, gök yüzünde süzülen bir kartal misali tarar. (Gerçekte kartal, bir ölçüde Batı'nın ulusal sembolüdür.) Üstelik onun kalkık burnu, ince dudakları ve genel yüz çizgileri, bunların tümü, onun her an hazır oluşunu, oldukça gelişmiş akılcılığını simgeler. Sözü edilen her an hazır oluş aslanınki ile de benzeşir. Kuşkusuz, aslan ve kartal Batı'nın güç sembolleridir.

İ.Ö. üçüncü yüzyıldan Chuang-tze'nin öyküsünün adı, *konton* (*hun-tun*), Kaos'tur. Kaos'un arkadaşları onun başarılarından ötürü kendilerini borçlu hissetmiş ve karşılığında bir şeyler yaparak borçlarını ödemek istemişler. Birbirlerine danışmaları sonucu bir sonuca varmışlar. Kaos'un dış dünyayı algılayacak duyu organları bulunmadığını görmüşler. Bunun üzerine ona bir gün göz, diğer bir gün burun ve bir hafta sonra da tüm organlarını vererek onu kendi kişiliklerine benzetip değiştirmişler. Henüz birbirlerini başarılarından ötürü kutlarken, Kaos ölmüş.

Doğu Kaos, Batı ise sözü edilen toplulukta olduğu gibi değerbilir, iyi niyetli fakat, farkı göremeyen, ayırt edemeyendir.

Çoğu durumda Doğu, aptal ve kafasız görünür, Doğu insanı öyle ayırtıran, gösteriş seven olmadığından, akılcı, zeki işaretler çağrıştıran davranış biçimleri sergilemek istemez. Öncelikle kaotik ve kaygısızdırlar. Ancak özündeki akılcılığın, kaotik karakterinin kaybı durumunda, akılcı-

lğının, anlamlı bir kullanımı olamayacağını, birlikte insanca yaşamamanın *olanak dışı* olduğunu bilir. Bölük pörçük, parçalanmış bireysel üyeler, onlara ölümlü üyelerin her birindeki gerçeğin tümünün temelini oluşturan, kendini sonsuza ulaştırma çabasına başvurmamak, uyumlu, barış içinde ve bir arada yaşayamazlar. zeka, kafanın bir ürünü olarak ve işleyişiyle gözden kaçmayacak kadar önemli şeyler başarır, buna karşın Kaos, yüzeysel çalkantıların ötesinde sakın ve sessiz kalmayı yeğler. Gerçek değerini, izleyenlerine tanıtabilmek nedeniyle asla açığa çıkarmaz.

Bilimsellik tutkunu Batı, gereksiz bedensel işgücü, ağır sıkıcı işler olarak gördüğü ve yaşam standardını yükseltmeyi düşündüğü alanlarda kullanılmak üzere, her çeşit aleti zekasıyla yaratarak uygulamaya sokar. Kullanılabilir doğal kaynakları "geliştirmek" adına zorlu engelleri aşmayı dener. Buna karşın Doğu, bedensel veya elle yapılan işlerden kendini soyutlamayı önemsemez, "gelişmemiş" uygarlık konumundan da şikayetçi olduğu söylenemez. Kendini bir makine kölesine dönüştürecek, makine akıllı (machine-minded) olmayı sevmez. Bu türden iş sevgisi Doğu'nun karakteristiği olabilir. Chuang-tze tarafından anlatılan, ikibin yıldan daha eski bir geçmişte yaşamış bir çiftçinin hikayesi, çeşitli yönleriyle önemli ve anlamlı bir olayın öyküsü.

Chuang-tze o dönem Çin'inde, belki en büyük filozoflardan biri. Ona ilişkin çalışmalar, günümüzde olduğundan daha fazla ilgi görmesi gerekirken, bu böyle olmamış. Çin insanı, Hindistan'da olduğu gibi etraflıca düşünüp taşınan, zih-

ninde tartan olmamanın yanında, düşünürlerine aldırmayan, onları unutmaya eğilimli insanlar... Chuang-tze Çin edebiyatının en tanınmış en özgün anlatımcısı olması yanında, düşünceleri ilgilendirilmesi gereken düzeye ulaşmamış. Belki de, olagelmiş o dönem öykülerinin en iyi biriktireni, toplayıcısı. Aynı zamanda, yaşama ilişkin görüşlerini yansıtan öykü yaratıcısı olmuş birisi. İşte Chuang-tze'nin felsefi uğraşını parlak bir anlatımla yansıtan, kuyudan su çekerken kaldıraç kullanmayı reddeden çiftçinin öyküsü.

Çiftçinin biri tarlasını sulamakta kullanmak üzere, bir kuyu kazmış. Kuyudan su çekmek için, diğer köylülerin kullandıkları benzer basit alışlagelmiş bir kova kullanıyormuş. Yoldan geçerken bunu gören biri, hem daha çok iş yapabilen, hem daha az güç gerektiren, alışlagelmiş yöntemin başaramadığını başaran basit bir kaldıracın olduğunu, onu neden kullanmadığını sormuş. Çiftçi, "Az güç gerektirdiğini biliyorum, işte bu nedenle kullanmak istemiyorum. Korkum, bu türden aletlerin kişiyi makine akıllı yapabileceği.... Makine akıllı olmak kişiyi tembelliğe, uyuşuk alışkanlıklara sürükler." demiş.

Batı insanı sıkça, niçin Doğu insanının daha fazla bilim ve mekanik buluşlar geliştirmediği sorusunu sorar. Çinliler'in mıknaş, barut, tekerlek, kağıt ve daha birçok şeyi, icat edişleri ve bu-

luşlarıyla tanınmalarına karşın, neden onların daha da ilerleyemediklerini garipseler. Bunun en önemli nedeni, Çinliler'in ve diğer Asya topluluğu insanının, yaşamı olduğu gibi yaşamayı sevmelerinden ve onu başka şeyler başarmak uğrunda, akışını değişik bir kanala saptıracak bir araç biçimine dönüştürmek istemediklerinden kaynaklanır. Çalışırken bitirmek için telaşlanmazlar, işlerinin sonuna kadar doyumuna varmayı arzularlar. Mekanik araçlar çok şeyi kısa zamanda en etkili biçimiyle başarır. Ancak, makineler kişiliği, yaratıcılığı ve anlamı olmayan araçlardır.

Mekaniklik akılcılık anlamına gelir ve akıl öncelikle faydacıysa (utilitarian), makineler içinde ruhsal estetik veya etik ruhsallık bulunmaz. Chuang-tze'nin öyküsündeki çiftçiye saran korkunun gerçek nedeni, işte burada saklı. Makineler insanı, eldesi istenen işin nesnellğine bir an önce ulaştırmaya zorlar. İş veya içindeki bedensel işgücünün, araç olma dışında herhangi bir değeri bulunmaz. Bu açıdan, yaşamın artık yaratıcılığını yitirdiği, insanın ise yalnızca üreten bir makine, bir araç biçimine dönüştüğü söylenebilir. Felsefeciler kişi öneminden söz ederler... Oysa günümüzün en üst düzeyde endüstrileşmiş, mekanik çağı için, makine her şey demek anlamına geliyor; bunun yanında insanın bütünüyle bir köleye indirgendiğini izliyoruz. İşte, Chuang-tze'nin korkusu buydu. Kuşkusuz, endüstrileşmenin eski çarklarını döndürüp, ilkel el-üretimi tipi eski çağlara dönmemiz olanaksız. Ellerimizin yaşamsal önemi yanında, modern yaşam üzerine şeytani, akli gereğinden fazla, yaşamın bütünü için harcamaya

zorlayan uygulamalar konusunda, akılcı farkında oluşumuzun erdememiz açısından katkısı büyüktür.

Doğu için bu kadarı yeterli. Batı için de birkaç söz söylemenin zamanı. Denis de Rougemont, *Man's Western Quest* (İnsanın Batı Serüveni) adlı yapıtında, "birey ve makine"den Batı dünyasının göze çarpan iki önemli karakteristiği olarak söz eder. Bu önemli, ilginç bir nokta; çünkü kişi ve makine birbirinin karşıtı kavramlar, Batı güç bir uğraş vererek onların birlikteliği, anlaşmaları için savaşıyor. Batıların bilinçle veya bilinçaltına dayanarak bunları yapıp, yapmadığını kestiremiyorum. Birbirine benzeyen Batı düşüncesinde şu an geçerli olan bu iki düşünceye yalnızca bu nedenle başvuruyorum. Şunu açıkça belirtmekte yarar var; Chuang-tze'nin işgücüne ilişkin çalışma felsefesiyle, makineler birbirleriyle çelişirler, aynı zamanda Batı'nın kişilerin özgürlüğü ve bireysel sorumluluklarına ilişkin fikirleri, Doğu'nun mutlak özgürlük düşüncesiyle taban tabana zıt ve özünden karşıtlıklar içerir. Ayrıntılar içine girmek istemiyorum. Yalnızca Batı'nın hangi zor koşullar nedeniyle zorlandığını özetlemeye çalışacağım:

1— Birey ve makine karşıt kutuplar olmaları nedeniyle, modern yaşamın çeşitli ilişkilerinde izlendiği kadarıyla, Batı eşine rastlanmadık psikolojik gerilimler altında yaşıyor.

2 — Makine, zekanın, soyutlamanın, genellenin, bütünleştirmenin bir ürünüyken, kişi bireyselliği, kişisel sorumluluğu arzuluyor...

3 — Nesnel veya akılcı veya makine akıllı bir anlatım içinde, kişisel sorumluluklardan söz etmek anlamsızlık. Sorumluluk mantıksal olarak özgürlükle ilişkili, mantık içinde her şeyin katı karşılaştırma kurallarıyla denetlenir olması nedeniyle, özgürlüklerden söz edilmesi ise olanaksız.

4 — Bunun ötesinde insan, biyolojik yasalarla yönetilen, biyolojik bir sistemin ürünü. Soyaçekim yasalarının işlediği, bireysellik gücünün onu değiştirmeye yetmediği bir sistem... Ben isteğimle dünyaya gelmedim. Ailem de beni, planlanmış bir biçimde, kendi istekleri doğrultusunda yeryüzüne getirmediler.

5 — Özgürlük ise başka bir anlamsız düşünce. Ben, fizik ve düşünsel davranışlarımın tümünü kısıtlayan bir sosyal grup içinde yaşamımı sürdürüyorum. Kesinlikle özgür olmamanın yanında, üstelik yalnızım. Birçok dürtüm olmasına karşın, bunların çoğunun kontrolü benim elimde değil. Dürtülerimin çoğu bana rağmen, alıp beni uzaklara sürükler. Bu kısıtlı dünyada yaşamımızı sürdürdükçe, özgür olmak veya istediğimiz, her şeyi elde edebilir olmaktan asla söz edemeyiz.

6 — Kişi özgürlükten söz edebilir, bununla birlikte makine her konumda onu kısıtlar, bundan ötürü konuştukları sözcüklerden öte gidemez. Batı insanı, her şeyin başında engellenmiş, yasaklı, ruhsal etkenler yüzünden hareketleri sınırlıdır. Kendiliğinden doğal olarak oluşanın gerçek sahibi kendisi olması gerekirken, makinenin esiridir. Makine yaratıcılığı içermez; işleyişi yalnız-

ca içine konan bir şeyin üretilmesini sağlamaya dayanır. Asla bir "kişi" gibi davranamaz.

7 — Kişi yalnızca kişi olmadığı konumda özgürleşir. Kendini önemsemeyip, kendine karşı geldiği, bütün içinde emilip kaybolduğunda özgürlüğüne kavuşur. Daha doğrusu, hem kendisi olup, hem de kendisini aştığı konumda özgürleşir. Gözle görülür bu karşıtlığı başından sonuna, tümüyle özümseyip anlamadıkça, özgürlük, sorumluluk ve içtenlik konularında konuşmaya yetkili biri olamaz. Örneğin, Batılıların içtenliği, özellikle bazı analistlerin tanımladıkları içtenlik, çocukça veya hayvanlara ait içtenlikten ne az ne fazla bir şey, ayrıca ne de tam anlamıyla olgun bir kişiliğin içtenliği olabilir.

8 — Makine, bireysellik, şartlı refleks, komünizm, yapay dölleme, otomasyon, viviseksin (hayvanları canlı kesip biçerek yapılan araştırmalar ç.n.), hidrojen bombası, bunların tümü çok yakın, sıkı ilişki ve sağlam bağlantılarla kaynaşmış mantık zinciri parçalarıdır.

9 — Batı, daireyi kare yapmanın savaşımını verir. Doğu, daireyi kareye eşitlemeye çalışır. Zen için daire daire, kare ise kare, aynı anda daire kare, kare ise dairedir.

10 — Özgürlük kişisel bir terim olduğundan nesnel olarak betimlenmesi olanaksız... Eğer yine de denemeye kalkışırsak içinden çıkılmaz karşıtlıklar içine sürükleniriz. Bu nedenle, çevremizi kuşatmış bu nesnel kısıtlamalar dünyasında, özgürlükten söz etmemizin bir anlamının olmadığı yineliyorum.

11 — Batıda "evet" her konumda "evet" ve "hayır" ise "hayır"; "evet" asla "hayır" olmadığı gibi bunun tersi de kesinlikle olası değildir. Doğu zorlanmadan "evet"i "hayır" üzerinden veya "hayır"ı "evet" üzerinden kaydırarak onların yerini değiştirir; "evet" ve "hayır" için kesin, sabit bir ayırım bulunmaz. Doğal yaşamın içinde de bu böyle... Yalnızca mantık içinde, giderilmesi olanaksız bölümlemeler bulunur. Mantık insan yapımı olduğundan çıkar peşindeki faydacı aktivitelerin de yardımcıdır.

12 — Batı bunu görmeğe başladığı anda, fizik içindeki tamamlayıcı veya kesin olmayış prensibi benzeri tanımlanamayan fizik olaylar, kavramlar keşfeder. Kavram ardına kavram yaratmada ne kadar başarılı olursa olsun, varoluşa ilişkin olayları anlatamaz.

13 — Din burada bizi ilgilendirmiyor, ancak, şunları sıralamadan geçmek olmaz: Batı'nın dini olan Hristiyanlık, mantık (Logos), kitap, kainat, yeniden doğuş ve çalkantılı geçicilikten söz eder. Doğu dinleri, yok olmak, sessizlik, içe çekilmek ve sonsuz/kesintisiz barış için çabalar. Zen için, yeniden doğuş yok olmaya; sessizlik gök gürültüsü benzeri kükrete; kitap kitapsızlığa; can cansızlığa; işte bu anda oluşan boşluğa (*sunyata*) dönüştüğünde sonsuzluğa eşit olur.)

ZEN NEDİR?

*Zorlama bir uygulamaya başvurmadan,
Bir tak sesi tüm bildiklerimi bana unutturdu,
Her ne yaptıysam eski yoldan ayrılmadan,
Salt sakinleşmekle yetinmenin çıkmazına
düşmedim,*

*Yürüdüğüm yerde iz bırakmadım.
Dört bir yanda gerçeğe erişenler,
En üstününün bu yol olduğunu söylüyorlar.*

KYOGEN

Zen öğretisine ilişkin ilerleyen sayfalarda ayrıntılarıyla yapılacak açıklamalardan önce, Zen'in doğasına ilişkin sık sorulan soruları yanıtlamaya çalışıp bunları biraz açıklamak gerekir.⁽³⁾

Zen, Budacı öğretilerin çoğunda olduğu gibi, yoğun metafizik, derin zihinsel bir felsefe sistemi midir?

(3) D.T. Suzuki, An Introduction to Zen Buddhism, Grove Press, Inc. 1964 s. 38-47 (Ç.N.)

Zen'de tüm Doğu felsefesinin kristalize biçimini buluruz, ancak bundan felsefe teriminin alışılagebmiş uygulamalarını bulabileceğimiz anlamını çıkarmamalı. Kuşkusuz Zen, mantık ve analiz üzerine kurulu bir sistem olmak yerine, eğer bir şey ise o da mantığın tam karşısı olması. Aslında açıklamak istediğim Zen'in dualist (iki-ci) bir düşünce tarzı olması. Zen'in zihinsel yönünden de söz edilebilir, belki önemli özellikler de buluruz içinde, ancak akıl bölümlere ayırıştıracağımız bir karışım değil, Zen aklın tümüdür. Akli bölümlere ayırştırsak bile sonuçta bir şey elde edilemez. Üstelik Zen, zihinsel ayırştırım (intellectual analysis) yoluyla öğrenilenler gibi bir şey de öğretmez bize; ayrıca içeriğinde ilgilenenlerin kabullenip, benimseyeceği bir öğreti de bulunmaz. (Bu gözle görmek isteyen biri Zen'i oldukça karmaşık (kaotik) bir yapıda görür. Zen gönüllüleri, kendilerince belki bazı öğretiler öne sürebilirler; ancak bu öğretiler kendileri için yararlı olabilecek görüşleri içerir, bunlar için Zen'e de borçlu değildirler.) (Bu doğrultuda Zen'de kutsal kitaplar, dogmatik ilkeler veya sembolik formüller yerine geçen simgeler de bulunmaz. Bana, Zen ne öğretir diye sorulursa, kısaca Zen'in hiçbir şey öğretmeyeceğini söylerim. Zen'in öğretisi içinde eğer bir şeyler varsa, o da kişinin benliğinden açığa çıkar. Biz gerçekte kendimize öğretiriz; Zen ise sadece ve sadece yol gösterir. Her ne kadar bu yol gösterme eğitim amaçlı olsa bile, Zen'in içeriğinde kesinlikle önemli bir prensip veya köktenci bir felsefi yaklaşım bulunmaz.)

◁ Zen, aslının Budacılık olduğunu kabullenir; Budacı öğreti, içindeki sutralar ve sastralar aracılığıyla kendini açıklamaya çalışır, aslında bunların tümü Zen'ce sadece vakit ve nakit kaybından başka bir şey değildir. Tüm bunların yanında Zen'i nihilizm olarak da görmek yanlış olur. Nihilizm kendini yok etmektir ve hiçbir yere varmaz. Olumsuzluk belki bir metod gibi yorumlanabilir, oysa üstün gerçek kabullenme içinde gizlenir. Zen felsefesi yoktur dendiğinde, doktriner öğretisi yoktur anlamına, kutsal literatürü anlamsız/değersiz olarak niteler, unutmamalıyız ki Zen, reddettiği anda bu olumlu (pozitif) eğilim, ölümsüzlüğün onaylanması olur. İlerledikçe, konu daha bir açıklık kazanacaktır. ▷

Zen din midir? Terimin güncel kullanımına dayalı anlamıyla ele alınırsa, değildir. Zen'in tapacağı bir tanrısı yanında, dinsel töreni de bulunmaz. Geleceğin barınılacak bir yer olmaması nedeniyle ölüm de amaçlanmaz. Her şeyin ötesinde, ölümsüzlüğü kutsal bir amaç gibi gören bazıları gibi, Zen iyiliğinin peşinden koşulacak bir ruhu da bulunmaz. Zen kendini tüm dogmatik 'dini' zorunluluk ve sorumluluklardan arındırır.

◁ Zen'de Tanrı yoktur dediğim anda, dindar okuyucu şaşırabilir, ama Tanrı'nın varlığını inkar demek değildir bu. Zen'i ne inkar, ne de kabulcülük ilgilendirir. Bir şey reddedildiği anda karşısına, onu da reddeden başkası çıkar. Kabulcülük için de aynı şey söylenebilir, mantık da kaçamaz bu olgudan. Zen mantık ötesine ulaşmak ister. Zen içinde antitez bulunmayan daha kutsal bir kabulcülük peşine düşer. Bu yüzden Zen'de Tan-

rı, ne üstlenilir ne de yadsınır; sadece bu Zen için geçerlidir. (Hristiyan ve Yahudi düşüncesi kabûlcülüğünde, böyle bir Tanrı kavramı bulunmaz. Benzer nedenlerle, Zen ne felsefedir, ne de din.)

Zen tapınaklarında karşılaşılan her çeşit Buda ve Bodhisatva simgeleri, sonsuz sayıda ahşap, taş ve metal benzeri parçalar; bahçedeki kamelyalar, açelyalar veya sarmaşıklara benzerler. "Açmış güzel kamelyalar karşısında saygı duymalı, hatta gönül isterse tapabilirsiniz onlara" der Zen. Son yemeğe katılmak veya kutsal sudan su serpilmesi gibi, Budacı Tanrılar önünde saygıyla eğilip çeşitli din benzeri törenler yapanlar da bulunur. Din adamlarınca övülecek, günahlardan arındıran olarak değerlendirilen bu türden dini eylemler, Zen gözüyle yapay, zorlama olarak nitelendirilir. "Kusursuz Yogiler Nirvana'ya ulaşamaz, kural bozan keşişler de cehenneme gitmez" biçimde altı çizili vurgulanır. (Çoğunluğun düşünce yapısı içinde, moral yaşamın alışlagelmiş yaşaları açısından, bu bir çelişkidir; ancak içinde Zen yaşantısının gerçeği yatar. Zen insanın özüne, iç temizliğine ve erdemine inanır. Sonradan eklenen veya şiddet aracılığıyla sökülüp alınan her şey onun bütünlüğünü, özünü yaralar. Zen bu yüzden kesinlikle dini törelere bağlılığın karşısına çıkar.)

Gerçek dindarlar şaşıracaklar ancak, Zen'in, klasik ölçütler dışı, kabaca bu açıklanışı yanında, Hristiyanlık ve Müslümanlık gibi Zen'in de bir din olduğunu söylemek hata olur. (Din olmaması yanında, kolay anlaşılır. Aşağıdaki alıntı, görüşü-

mün açıklığa kavuşması açısından yardımcı olabilir. Sakyamuni doğduğunda, eliyle göğü ve yeri göstererek, "Cennetin üstünde ve altında saygıdeğer, onurlu olan yalnız benim!" dediği söylenir. Zen okulu Ummon'un kurucusu olan, Ummon (yun-men), bir söyleşide "Eğer bunu söylerken ben yanında olsaydım, onu bir vuruşta öldürüp, cesedini aç köpeklerin önüne atardım!" yorumunu yapar. Hangi inançsız, bir ruhani lider karşısında bu kadar ileri gidip, söylenebilir? (Bir başka Zen ustası ise: "Gerçekte işte bu yol Ummon'un, sahip olduğu her şeyden, bedeninden, aklından bile vazgeçip dünyaya nasıl hizmet edebileceğidir! Onun Buda sevgisiyle ne kadar dolu olduğunu hissetmesidir!" yorumunu yapar.)

(Zen, "Yeni Düşünce" insanları, Hristiyan gizemcileri, Sannyasinler, veya bazı Budacılarca uygulanan meditasyon türleri gibi, zihin karışıklığına neden olmaz. Dhyana, Zen açısından anlaşıldığı kadarıyla, benzer uygulamaları içermez. Kişi, kendini Zen içinde eğitirken, aynı zamanda dini veya felsefi bir konuda meditasyon yapabilir) ancak elde edilecek olanlar sadece rastlantısaldır; orada Zen'in özü yer almaz. Zen zihnini kendine disipline etmediği, onun kendini ustalaştırmasını, doğasına yakışır bir anlayışı amaçlar. Böylece, Zen sadece meditasyon (ile dolu) olmanın ötesinde, kişinin akıl veya ruhu içine girebilmesi, Zen'in asli görevi sayılır. Zen eğitimi, disiplini içerdiğinde, aklın gözünü açarak, varoluşun kendi nedeni içine bakabilmek bulunur.

Meditasyon yapmak için, insan zihnini bir şeye yoğunlaştırması gerekir; Tanrı'nın bütünlüğü,

onun sonsuz sevgisi veya eşyanın süreksizliği gibî, Zen ise bu şeyin kendinden kurtulmayı arzular. Zen'in önemle üzerinde durduğu bir şey varsa o da bağımsızlığın eldesi, doğal olmayan tüm yüklerden kurtulmak olur. Meditasyon, aklın doğal yapısına ait olmanın tersine, yapay bir eklenti gibidir. Kuş, havada ne üzerine meditasyon yapar? Sudaki balık ne üzerine meditasyon yapabilir? Yüzerler, uçarlar. Yeterli değil midir bu? Kim aklını, Tanrı'nın veya insanın birliği, yahut yaşamın hiçliği üzerine sabitlemek ister? Kim, bu tür bir meditasyon aracıyla, Tanrısal iyilik veya sönmeyen cehennem ateşinin, günlük yaşantısının içinden açığa çıkması uğruna, tutsak olmak ister?

Hristiyanlığı tektanrı, Vedanta'yı da tüm-tanrıçılık diye adlandırabiliriz ama benzer şeyleri Zen için öne sürmek olanaksız. Zen ne tektanrı, ne de tüm-tanrıçılıktır; Zen bu tür açıklamalara karşı çıkar. Zen için düşünceyi üzerinde sabitleyeceği bir amaç bulunmaz. Zen, gökyüzünde yaşıya sürüklenen bulut kümesidir. Hiçbir mekanik bağlayıcıyla bağlanıp, hiçbir ipile tutturulamaz. Meditasyonun ölçütü (miktarı) ne olursa olsun, Zen'in bir yer de tutulabilmesi olanaksız. Meditasyon, Zen olmamakla birlikte, ne tektanrıçılık, ne de tüm-tanrıçılık, Zen'e konsantrasyon alanları oluşturabilir. Eğer Zen tektanrı ise, izleyenlerine her şeyin tekliği, üzerine meditasyon önermeli; karşıtlıkların ve eşitsizliğin, her şeyi aydınlatan kutsal ışığın parlaklığı içinde eriyip kaybolduğu teklik. Eğer Zen tüm-tanrı ise bize, etraftaki en değersiz çiçeğin bile Tanrı'nın yüceliğini yansıttığını anlatmalı. Buna karşın Zen'in

sorusu ise, "Her şey tekliğe indirgendikten sonra, bu tekin neye indirgeneceği?" şeklinde olur. Zen kişi aklının bağımsızlığı ve engellenmemiş olmasını ister; teklik, bütünlük fikri bile, özgün ruhun bağımsızlığını tehdit eden engel, onu öldüren tuzaktır.

Zen ayrıca, Tanrının kaktüs, üç kilo piricin ise kutsal olduğu fikri üzerine bile düşüncemizin konsantrasyonunu istemez. Eğer Zen bunları isterse, kendini bir felsefe sistemi içine sürüklemiş olur ki, orada da zaten Zen yitirilir, yok olur. Zen ılık ateşi ve buz soğuşunu eksiksiz hisseder; çünkü donla birlikte titrer daha sonra ateşi davet ederiz. Faust'un dediği gibi: His her şeyin içinde her şeydir, gerçek karşısında tüm teorilerimiz yenilir. Ancak buradaki "his" en derin ve yalın biçimiyle anlaşılmalı. "İşte bu his" denmesi bile, artık Zen'in orada olamayacağını anlatır. Bu nedenle de Zen, tüm kavramsal yaklaşımların karşısında olup, yakalanması oldukça zordur.

Zen'in önereceği meditasyon ne türden olursa olsun, her şeyi olduğu gibi görecektir; karı beyaz, kuzgunu siyah. Meditasyondan söz edecek olursak, çoğunluk onun soyut karakterine işaret eder; o da, meditasyonun aklın üst düzeyde genelleşen önermeler olarak tanınması olur ki, o önermeler, yaşamın somut olayları içinde her zaman yakın ve direkt bağlantı kurulamayan eşyanın doğasıdır. Zen ne medite eder ne de soyutlar, sezer veya hisseder. Zen, içe işleyip sonunda gömülerek kaybolur. Meditasyona gelince; dürüst bir biçimde dualistik, sonuçta kaçınılmaz derecede yüzeyseldir.

Bir eleştirmen⁽⁴⁾ Zen'i "St. Ignatius Loyala'nın 'Ruhsal Uygulamalar'ın da Budacı kopyası-benzeri" olarak değerlendirir. Eleştirmen bu örnekle, Budacı bir şeylerin Hristiyan benzerliklerini bulmak yönündeki, güçlü eğilimini sergiliyor. Zen konusunda bütünüyle lekesiz bir anlayışa ulaşmış olanlar bu karşılaştırmayla işaretlenenin ne kadar geniş bir alanı kapsadığını görürler. Yüzeysel sohbet içinde dahi Zen uygulamaları ve İsa topluluğunun kurucularının önerdikleri arasında, benzerliğin gölgesinden dahi söz edilemez. St. Ignatius düşüncesi ve ibadeti, Zen'e göre, yalnızca sofu aklın yararı için inceden işlenip, örülmüş hayal gücü üretimi olarak değerlendirilir; gerçekte bu, birinin başı üzerine tuğla üzerine tuğla yığıp yerleştirmek olup, ruhun yaşamı için gerekli saf birikim bulunmaz. Üstelik, 'Ruhsal Uygulamaların Hinayana Budacılığındaki Akıl Dinginliği için Beş Metod, Kirlilik üzerine Dokuz Düşünce, yahut Altı veya On Bellek Konuları adı altındaki meditasyonlara benzerliklerinden söz edebiliriz.

Zen bazen, "akıl öldüren ve vaktini boşa harcayan hayal belası" diye adlandırılır. Bu anlatım, *Japonya'da Dinler*⁽⁵⁾ adlı yapıtın tanınmış yazarı, Griffis'e ait. Onun "akıl öldüren" tanımıyla ne anlatmak istediğini çıkaramıyorum, kişinin aklını bir şeye takıp, aklın hareketliliğini öldürdükten sonra onu uykuya yatırmaya zorladığını mı, anlatmak istiyor acaba? Reischauer kitabında⁽⁶⁾,

(4) Arthur Lloyd: Wheat Among the Tares, p.53

(5) s.255.

(6) Japonya'da Zen Öğretisi, s.118

Griffis'in görüşlerini çağrıştırır biçimde, Zen'i "mistik ve kendini uyuşturan" olarak niteleyip, neredeyse onu onaylar. Ona göre, Zen acaba; Sippinoza'nın Tanrı için uyduğu söylendiği gibi "Büyük Ben" düşüncesiyle, bu dünyaya has üstün gerçeklik içinde yutulmuş olarak düşünmüş olabilir. Zen eleştiricileri, ne denli yüzeysel, gözlemleri ne kadar şaşırtıcı! İşin aslı, Zen öldüreceği bir "akla" da sahip değil; bu nedenle "akıl öldüren" de olamaz. Zen'de. Sığınak gibi kaçacağımız bir "ben" de olmadığı için; onun bizi uyuşturabileceği "ben"den de söz edilmesi olası değil.

Gerçek şu ki, Zen'in dış görünüşüne bakılarak algılanması son derece zor; onun bir parçasığını yakaladığınızı düşündüğünüz an, artık o uçup gitmiş olur. Uzaktan bakıldığında kolayca erişilebilir görünür; ancak ona yaklaştıkça, onun daha da uzaklaştığını görürsünüz. Belki yıllarca onunla uğraşır didinirsiniz ama bu onun size umduğunuz oranda, hakça yaklaşacağı anlamına gelmeyebilir.

"Tanrı katına yükselen yol, birinin kendi 'ben'ine inmesidir", bunlar Hügo'nun sözcükleri. "Eğer Tanrı'ya ilişkin derin anlamı sorguluyorsan, kendi ruhunun derinliklerini araştır", bu ise St. Vickor, Richard'ın tanımı. Bu derinlikler araştırıldıktan sonra geriye 'ben' diye bir şey kalmaz. İnebildiğin derinliklerde, etraflıca tanımlanabilecek 'ruh' ve 'Tanrı' kavramı da bulamazsın artık. neden? Çünkü, Zen dipsiz bir uçurumdur. Zen, her şeyin anlamını değişik bir tavırda ifade etmeye çalışır: "Akı (veya ruhu = *hsin*) nerede görmek istiyorsun; üçlü dünyanın hiçbir yanında hiç

bir şey baki değil. Buda'nın meskeni neresi olabilir; dört elementin hepsi (hava, toprak, su, ateş) doğasının en üst konumunda tamamıyla boş, anlamsız? Ancak, gerçek gözünün tam önünde tüm yüceliğiyle serili. İşte tümüyle hepsi orada, ne fazla ne eksik!" Bir anlık bir duraksama ile Zen geri alınamaz biçimde kaybolur. Geçmişin, şimdinin ve geleceğin tüm Budaları, bir kez daha yakalatmak için deneyebilir, o yine de sana binlerce kilometre uzakta kahr ("Akıl öldüren" ve "kendini uyuşturan" sahte, alaya alan gerçek! Zen'in kendini huzursuz edecek bu tür eleştirilerle uğraşacak vakti yok aslında.)

Eleştirmenler aklın Zen tarafından bilinçaltı konumu için hipnotize edildiğini belirtmek istiyor olabilir ve bu Budacı öğretinin gözdesi boşluğun (*sunyata*) kavranması olur, her neyse bu, orada özne nesnel dünyanın veya kendinin bilincinde olmaz, engin bir boşluk içinde kaybolur. Bu yorum da aslında Zen'i hatasız yakalayamaz. Zen için bu tür yorumları öneren çeşitli tanımların olduğu doğru, ancak Zen'i anlayabilmek için atlayıp şu ana geçmeliyiz. Bu "engin boşluğun" geçilmesi gerekir. Birey eğer canlı canlı gömülmek istemiyorsa, öznenin bilinçdışı konumundan uyanması gerekir. Zen sadece "kendini uyuşturan" terk edildiğinde ve "ayyaş"ın kendi derin anlamı için uyanıldığında elde edilir. Eğer akıl herhangi bir anda "öldürülür" ise, işi Zen'in ellerine teslim et; öldürülmüş, cansız olanı ebedi yaşam konumuna ancak o döndürür. "Ey sarhoşlar, tekrar doğun, rüyadan uyanın, ölüm yatağından kalkın!" der Zen. Üstelik Zen'i gözü bağlı ve titrek ellerle aramaya

çalışmayın; unutmayın ki ben konuşma biçimlerime de kendimi teslim etmiyorum.

Gerekirse bu eleştirileri çoğaltmak olası, sınırlarım yukarıdakiler yeterli derecede okuyucunun aklını Zen konusunda daha olumlu değerlendirmeler için hazırlamıştır. Zen'in temel fikri, varoluşumuzun içimizdeki işleviyle yakından karşılaşmak ve bunu en çarpıtmasız biçimiyle, dıştan veya sonradan eklemeye başvurmadan gerçekleştirmek. Ayrıca, herhangi dış bir otorite görünümündeki şeyler Zen tarafından dışlanır. Eğer Zen'de otorite varsa, o da insanoğlunun içine yerleştirilmiş saf, mutlak inanç içinden gelir. Bu sözcüğün en sofu, mutaassıp olanı için de geçerli olur. Hatta akıl yürüten bilge güç, bile son veya mutlak olarak düşünülüp değerlendirilmez. Aksine, aklın kendisiyle direkt bir biçimde haberleşmesini engeller. Zihin görevini bir aracı gibi çalışırsa başarır, Zen'in ise kendini başkalarına tanıtmak haricinde bir aracıyla asla işi olmaz. Konuşmacı elindeki notlar sadece deneme kabilinden geçici olup; onların içinde de bu nedenle, son ve mutlak bulunmaz. Zen'in en direkt, en kısa biçimde yakalamayı amaçladığı, hayat gerçeğinin yaşanmakta olan özüdür bu. Zen kendini Budacılığın ruhundan olduğunu iddia eder, gerçekte bu ruh bütün dinlerin ve felsefelerin ruhudur. Zen bütünüyle, eksiksiz anlaşıldığında, aklın mutlak barışı, sükuneti elde edilmiş olur ve birey olması gerektiği gibi yaşar. Daha başka ne umabiliriz?

Bazıları, Zen'i belirtildiği gibi mistizismin bir biçimi olarak, din tarihinde eşsiz olduğunu iddia edemez der. Belki de öyle; ancak Zen kendi düze-

ni içinde gizemlidir. (O, parlayan güneş, gonca açan çiçek, şu anda caddede davul çalan birini işitirkenki kadar gizemlidir. Eğer bunlar gerçeğin gizemleriye, Zen onlarla ağzına kadar doludur. Bir keresinde bir Zen ustasına, Zen'in ne olduğu sorulduğunda; "Günlük düşüncen" diye cevaplamış usta.) Bu şatafatsız ve özünden açıksözlülük değil midir? Bunun mezhep, tarikat ruhuyla bir ilişkisi yok. Budacılar kadar Hristiyanlar da bunu, aynı okyanusta rahatça halinden hoşnut olarak yaşayan büyük ve küçük balık gibi deneyimleyebilir. Bundan başka ne olabilirki; Zen havadır, Zen okyanustur, Zen dağdır, Zen ilkbahar çiçeğidir, Zen gök gürültüsüdür, Zen şimşek çakmasıdır, Zen yaz sıcağı ve kışın karıdır, Zen insandır. Biçimsellik, geleneklere bağlılık, en üst düzeydeki alışkanlıklar, bunlar Zen'in uzun tarihi boyunca birikmiş şeyler, onun özü ise daha canlı oluşunda saklı. Eşsiz erdemi, hüneri, yararı şurada yatar: Biz herhangi bir şeyin peşin hükmü ve tarafını tutmadan da en son çözümlenemez gerçeği görebiliriz.

Daha önce de belirtildiği gibi, Zen'i eşsiz kılan şeyin Japonya'da uygulandığı biçimiyle, onun sistematik olarak akli eğitmesi olduğu söylenebilir. Alışlagelmiş gizemciliğin kararsız, düzensiz bir ürün olması ve bireyin günlük yaşamından kopuk oluşu nedeniyle, Zen onu kökünden, değiştirir. Yukarıda, cennette ne varsa, tümünü yeryüzüne taşır. Zen'in gelişmesiyle, gizemcilik gizem olmaktan çıkar; bundan sonra o, bir anda aklın anormalce bağışlanmış bir ürünü değildir. Zen kendini; enteresan, ilginç olaylarla dolu olmayan

sokaktaki adamın yaşamını, yaşam eyleminin ortasında olduğu gibi yaşanması gerektiğini kabul lenerek, bunu gösterip açığa vurmaya çalışır.) Zen şunu görmek için, akli sistematik olarak eğitir: İnsanoğlunun gözünü, en ihtişamlı gizemin günlük ve saatlik uygulanışı için açar, kalbi uzayın sonsuzluğu zamanın ölümsüzlüğü kucaklaması için her çarpışında onu biraz daha büyütür; bizi cennet bahçesinde yürür gibi ayrı bir dünya da yaşatır; bütün bu ruhsal başarılar herhangi bir öğretiyeye başvurmadan elde edilir ve gerçeğin sadece ve sadece kendi içimizde saklı olduğunu basit, en az karmaşık, en direkt biçimiyle söylemeye çalışır.

(Zen, pratik, uygulanabilir, olağan, sıradan başka ne olursa olsun bunun yanında en çok yaşananıdır. Yaşlı bir usta, Zen'in ne olduğunu anlamak için parmağını havaya yükseltir, bir diğeri tekmeler ve bir üçüncüsü ise soru soran öğrencisini tokatlar. Eğer içimizde yatan gerçek bu biçimde gösterilirse, Zen, ruhsal eğitim için herhangi bir dinden daha uygulanabilir, daha pratik bir yöntem olmaz mı? Bu pratik ve en özgün yöntem değil midir? Zen özgün ve yaratıcı olmaktan başka bir şey olamaz çünkü, kavramlarla uğraşmak yerine yaşamın, yaşayan olayların içindeki ayrıntılarla uğraşır.) Kavramsal olarak bakıldığında, parmağın havaya kaldırılması, bireyin yaşamındaki en sıradan olaylardan biri olur. Zen'in bakış açısından izlenmeye çalışıldığında ise, kutşalın, mükemmelliğin ve yaşamın yaratıcılığının titreşimleri anlamına gelir. Bu gerçeği Zen'in uzun zamandır belirttiği gibi geleneksel, basma-

kalıp ve kavram sınırlı varoluşumuzun ortasında onun varoluşun kendi nedenine sahip olduğunu söylemeliyiz.

Yengo'nun (Yuan-wu 1566-1642) bir mektubundan alınan aşağıdaki alıntı bu yazının başındaki, "Zen nedir?" sorusunu yanıtlayabilir.

"Şu anda her şey sana, tam yüzüne doğru uzatılıp, sunuluyor. Zeki birisine onun gerçeğine inanmak için tek sözcük yeterli olabilir; günah yavaş yavaş sürünerek yaklaşıyor olsa bile. Oysa kendini kağıda, mürekkebe ve sözcüklerin gösterilerine veya mantığın iki anlamlılığına teslim ettiğinde ise daha fazlası gerekir ve üstelik o, uzaklara çok uzaklara uçup gitmiş olur. Zen'in eşsiz, engin gerçeği, herkes tarafından sahip olunabilir. Onu başkaları arasında aramak yerine kendi varlığın içinde ara. Aklın, diğerlerine göre daha üstün bir konumda olup; sessiz, yeterli ve özgürdür; o kendini sonsuza kadar benliğinin altı duyusu ve dört elementi üzerine kazıyıp, damgalar. Tüm bunlar onun ışığı içine emilmiş, hapsolmüştür. İçindeki özne ve nesne ikilemini sustur, akli aşırılığını de unut, akıllılık ve anlayışlılıktan kurtar kendini ve doğrudan Buda akli kimliğinin derinliğine gir; bunların dışında başka gerçek yok. Bu yüzden, Bodhidarma Batı'dan geldiğinde, 'Birinin ruhunun özünü doğrudan gösterdiği, dini esaslar, yasalarca engellenmediği için benim öğretim eşsiz; onaylı ve damgalı gerçeğin tam, eksiksiz aktarılmasıdır.' diye sade bir biçimde belirtmiştir. Zen'in mektuplar, sözcükler, sutralarla başaracağı bir iş yoktur. Sadece senin işareti yakalamanı ve orada sakın, barışçıl meskenini bulmanı ister.

Akıl bulanmış, karışmışsa anlayış (understanding) hareketlenip canlanır eşyaların farkına varılır, fikirler eğlendirir, hayali ruhlar büyölere başvurup çağrılır, önyargılar büyüyüp yaygınlaşarak şahlanır. Böylece Zen de labirentler arasında sonsuza dek kaybolur, gider."

«"Deneyimli bilgin Sekiso (Shih-shuang) "Tüm arzularını, özlemlerini durdur; dudakların kenarında küf oluşmasına izin ver; kendini lekesiz, kusursuz bir ipek parçası gibi yap; düşüncenin teki sonsuzluğu simgelesin; kendini ölümü simgeleyen küle, soğuğa ve cansızlığa bırak; koyver kendini, terk edilmiş bir köy türbesindeki eski bir buhurdan gibi olsun!" der.»

"Kendini bu basit inanca inandırdıktan sonra, şu biçimde eğitimine devam etmelisin: Bedenin ve aklın doğadaki taş veya bir parça tahta gibi cansız bir nesne haline dönüşsün; kusursuz hareketlilik ve önemsememezlik durumu elde edildiğinde yaşamın tüm belirtileri kımıldamaya başlayacak ve tüm sınırlılıklar ortadan kalkacak... En ufak bir düşünce artık seni rahatsız etmeyecek. Birdenbire içinde tam bir sevinç, yeterlilik duygusu olan bir ışığın ayırımına varacaksın. Koyu bir karanlığın içinden gelen bir ışık gibi; yoksulluk içindeyken bulunan bir hazine gibi. Artık çok hafif, çok özgür, çok rahatlamış olarak duyumsarsın kendini; dört element ve beş duyu sorumluluk olarak hissedilmez... Hayatın, yaşamın özü tüm sınırlılık ve bağımlılıktan kurtulur; kuş gibi hafif, açık ve berraklaşırsın. Nesnenin mutlak doğası içindeki aydınlatan içgörüşün farkına varıp, onlar sana artık yakalanamaz gerçeğin peri görünüşlü

sonsuz sayıdaki çiçekleri gibi görünür. İşte sana gösterilmeye çalışılan masum, saf ben; burada işaret edilenlerin tümü doğuşunun en güzel görünüşlü manzarasını, yaratılışının özgün yüzünü simgeler. Sadece bir kesinlikle engellenemez düz, açık bir geçit bulunur. Bu ancak herhangi bir duygu ve fikrin, bedenine, yaşamına ve sana ait olan şeylere, senin özüne egemen olmadığı zaman böyledir. Bu senin barışı, rahatlığı, yapmamayı (nondoing) ve sevinci, hazzı, zevki elde ettiğin yer olur.

Tüm sutralar, sastralar bu gerçeği tartışmaktan daha fazla bir şey değildir; modern olsun, klasik olsun felsefecilerin tümü yaratıcılığını ve hayal gücünü, sadece bu amaç uğrunda, bu yolu gösterebilmek için zorlarlar. Hazinesin kapağını ilk açarkenki gibi olağanüstü heyecan vericidir; kapak bir kere açıldı mı, önüne gelecek tüm nesneler, tüm fırsatlar kullanılmak için emrine sunulur. Etrafta her ne kadar çok mal mülk olursa olsun bunlar senin, özgün, kendisi olabilen benince kazanılamaz mı? Var olan bütün hazineler senin kullanımın ve keyfin uğruna bekliyor. 'Bir kere elde edildi mi, sonsuza kadar elde edilmiş olur.' öz deyişiyle anlatılmak istenen işte budur. İşin aslına bakılırsa hiçbir şey elde edilmez, edinilen bir şey varsa o da gerçek anlamda elde edilen olamaz, ancak bundan yine de yeni, eşsiz bir şey edinebilir.

SATORİNİN ANLAMI

Zazen için geri döndüğümde, yerime oturacağım anda birden her şey değişiverdi. Önümde büyük bir genişlik oldu. Sanki yer çökmüş gibiydi. Çevreme baktığımda duyularımızla algılanan sayısız nesnelerle dolu ola tüm evren bambaşka göründü; eskiden gözüme iğrenç görünen şeyler yavaş ve tutkularla birlikte benim en derindeki doğamdan dışa doğru akıp gidiyordu. Geriye kalan sa gerçekten ıslıl ıslıl bir saydamlıktı.

YÜEN-CHOU

Çincesi Wu olan satori, Japonca bir terim. Sanskritçede 'bud' kökeninden gelen, bodhi ve Buda, 'uyanma', 'farkındalık' anlamında kullanılır.⁽⁷⁾ Bu nedenle Buda, 'uyanmış kişi', bodhi ise 'aydınlanma'dır. Budacılık ise, aydınlanmış kişinin öğretisi, veya aydınlanma doktrini anlamına gelir. Buda öğretisinin temelini, bodhi'nin kavranması, yani Satori oluşturur, Satori'ye Budacı

(7) Londra, Budist Birliği'nde yapılan konuşma. Eylül 1953 (Ç.N.)

öğretinin 'özü' diyebiliriz. Bazıları Satori'yi, Mahayana Budacılığı'nın bir özelliği olarak görür. Ancak, ilk Budacılar da bodhi'nin kavranmasından söz ederler. Gerçekte öğretinin özünü Satori deneyimi oluşturur.

Bunları kavrayabilmek için, prajna ve vijnana arasındaki ayrımı tanımlamalıyız. Bilgiyi iki bölüme ayırabiliriz. Sezgisel bilgi prajna ve mantık yoluyla sonuca varan (discursive) bilgi vijnana. Prajna gerçeği bütünüyle kavrar, vijnana ise özne-nesne ayrımıyla, analiz eder. İşte bir çiçek; onu evrenin temsilcisi gibi algılayabiliriz. Çiçeğin, yaprağı, tohumu, gövdesi ve kökünden söz edersek, fizik analizini yapmış oluruz. Ayrıca, şu kadar oksijen, şu kadar hidrojen cinsinden kimyasal analizini de yapabiliriz. Kimyacılar çiçekte bulunan elementlerin listesini, analiz yoluyla yapıp, nelerden oluştuğunu söyleyebilirler. Ancak son sözü değil, sadece kimyasal analizi başarırlar. Bu gerçeğin vijnana yönünü açıklar. Prajna ise, analiz yapmadan, çiçeği bütünüyle kavrar. Biz genelde analitik bilgiden etkilenip, gerçeği parçalara böleriz. Onu anlamak için, bitkilere ve hayvanlara uyguladığımız gibi keser-biçer ve sonuçta öldürürüz. Analizi bitirdiğimiz an gerçek de ölmüş olur. Üstelik ölü gerçeği kavradığımızı düşünüp, analiz sonrasında anladıklarımızı açıklamaya çalışırız. Gerçekte, akıl ve duyularla sakatladığımız, gerçeğin cesedinden başkası değildir. Kesip-biçme sonucu oluşan gerçek olmadığı, gerçeğin çok uzaklarda olduğunu göremeyiz. Gerçek probleminin çözümüne, hiçbir zaman bu yöntemle ulaşamaz.

(Prajna gerçeği bütünü, tekliği ve çeşitliliği ile kavrar. Gerçeği, hiçbir konumda bölmez. Ne metafizik ne de kimyasal anlamda kesip-biçmez... Parçalama işlemini vijnana yapar, prajna ise tümüyle farklıdır.)

Vijnana, sonsuza ulaşamaz. 1, 2, 3...gibi sayıları sıralayarak asla sona ulaşamayız. Sayıları birbirine ekleyerek, toplama ulaşmayı deneriz. Ancak, sayılar sonsuz olduğundan, toplama da ulaşamaz. Oysa prajna, toplam-bütünü hisseder. 1, 2, 3...gibi tek tek bakmadan, her şeyi bütünüyle kavrar. Ayırtırmaya yanaşmadan bütünü, içinden olduğu gibi yakalamaya çalışır. Öte yandan, kesip-biçen vijnana, gerçeği bir nesne gibi görmeğe çalışır. Nesnel metodlarla, sonuca ulaşmak olanaksız, çünkü nesneler sonsuzu simgelerler. Çiçeğin özüne veya yaşamına, dışarıdan bakarak erişilmez. Ancak tersiyle, içine girerek, çiçeğin kendisi olup, gelişim işlemi içinde yaşayabiliriz; ben yaprak, ben gövde, ben kök ve sonunda ben çiçek, çiçek ise ben.

Haiku isimli, bir bayan ozan tarafından kaleme alınan şiir, Japoncadan dilimize şöyle çevrilebilir.

Oh, sabah çiçeği!
Kova esir kaldı,
Su için yalvarıyorum.

Şiirde adı geçen olay şöyle gelişir. Günün ilk saatlerinde, kuyudan su almak için dışarı çıkan ozan, çiçeğin bambu kamaşa bağlı kovaya dolandığını görür. Çiğ yağın gecenin ardından, guncalarını açan çiçeğin, sabah saatlerindeki görüntüsü

olağanüstüdür. Parlaklığı ve tazeliği, henüz yer-
yüzünde kirlenmemiş güzelliği, sanki cennetin
ışıklarını yansıtır. Ozan, bu güzellik karşısında o
kadar etkilenir ki, bir an duraklar. Konuşacak
güç bulamaz kendinde. "Oh, sabah çiçeği!" diyene
kadar en azından birkaç saniye geçer. Zaman ba-
kımından sessizlik belki birkaç saniye, belki biraz
fazla sürer. Metafizik anlamda, sonsuzluğun ihti-
şamının ta kendisidir. Ozan anın hatta kendinin
bile bilincinde değildir.

Ozan, sabah çiçeği, sabah çiçeği ise ozandır o
an. Kendi bilincinde olduğu an bağırabilir ancak;
"Oh, sabah çiçeği!" Bunu söylediği an bilinci yeni-
den hayat bulur. Bambu kamıştan çiçeği kurtar-
mak çok zor olmasa bile, insan elinin zarar vere-
ceğinden korkarak dokunmaz. Su için komşusuna
koşar.

Şiiri analiz ettiğimizde, ozanın çiçek önünde
kendini nasıl kaybettiğini, görürüz. O an, ne çiçek
vardır ne de ozan, sadece 'bir şey', ama ne ozan ne
çiçek. Bilinç geri geldiğinde çiçek de kendi de, işte
oradadır. Sabah çiçeği olarak görünen nesne ve
konu nesne ikilemi deneyimleyen biri. Haykırış
öncesi ozan ve çiçek varlık dışı, betimlenecek bir
şey yok. Ne zaman, "Oh, sabah çiçeği!" denir,
ozanla birlikte, çiçek de yaratılır. Özne-nesne ön-
cesi, ikilem öncesi, bir şey yoktur aslında. Gerçek-
te 'bir şey' var, kendini özne-nesne olarak bölen,
ama henüz kendini ayırtıran düşüncenin konusu
olarak bölmemiş 'bir şey', işte bu prajna. Prajna
hem özne hem de nesnedir, kendini özne-nesne
olarak ayırır, aynı zamanda kendi olarak kalır.
Bu kalış, ikilem olarak anlaşılmamalı. Kendisi

kalması, kusursuz bir bütün olarak, ozanın bir-
den kendini bulduğu an, işte bu satori.

İnsanoğlu, prajna ve vijnanayı, bütünleyen,
ayrıştıran düşünce gibi, kendi görüş açısı doğrul-
tusunda dürüstçe tartışır. Bunları, insan olmanın
anlamını doyurmak için söyleriz. Bitkiler ve hay-
vanlar kendilerini bölmez, onlar sadece hareket
eder, yaşar. İnsanoğlu, bir kere bilincini uyandır-
mıştır. Bilincimizin uyanışıyla şunun bunun far-
kında olmuş, ardından evrenin, sonsuzluğun ayrı-
mı yükselmiş. Uyanış nedeniyle ayırıştırır, ayırış-
tırma nedeniyle prajna ve vijnanadan söz ederiz,
ki bu insan olmanın özelliğidir. Bu içgüdüğü tat-
min için, satoriye ulaşmak veya kimliğimizi fark
etmekten söz ederiz.

Ozanın çiçeği gördüğü an, daha tek kelime
söylemeden önce, sezgisel bir farkındalığın bu-
lunduğu an, ki alışlagelmiş sezgimizden kaçan
bir şey. Sui generis sezgisidir bu, biz prajna sez-
gisi diyebiliriz. Prajna sezgisinin yakalandığı an,
işte bu satori. Buda'yı aydınlanmış yapan da bu.
Satoriye ulaşılması için, prajna sezgisinin uyan-
dırılması gerekli.

Bütün bunlar satorinin metafizik anlatımı.
Ruhbilim yönüyle ise şöyle açıklanabilir. Bilinci-
miz birçok şey içerir, ancak en az iki şey gerekli-
dir bilinç olabilmesi için. Birbirine karşıt iki olgu-
nun varlığı, bilinci oluşturur. Günlük yaşamımız-
da, süregiden birçok şey bilincimizi dolu tutar, bi-
lincimiz kendisi olmaya zaman bulamaz. Bilinç
kendi bilincinin ayırında olmak için fırsat bula-
maz. Yoğun etkinlikler içinde, etkinliğin kendisi
olur adeta. Bilincin dışı bu kadar bağımlı olduğu

konumda, satorinin varlığından asla söz edilemez. satori, bilincin kendini ayırt etmesi farkına varması durumunda doğar. Bilincin satoriye ulaşması için önce kendine bakması zorunludur. Satoriyi elde etmek için, günlük yaşamda kalabalık oluşturan her şeyin, bilinçten temizlenmesi gerekir. Hintli bilgelerin üzerinde durdukları samadi işlevidir bu. "Samadiye ulaşmak" bilincin elde edilmesiyle olur, diğer yandan bilincin temizlenmesi uygulama açısından olanaksızdır. Yine de, bilinç düzenine ulaşmak için denemek zorundayız. İlk Budacılara göre, aklın kusursuz durumu. Hırs, tutku ve akıl yürütmenin olmadığı, kusursuzca dengelenmiş, kayıtsızlık durumudur. Budacı sutralarda belirtildiği gibi dhyana veya jhana'nın dördüncü etabı somadidir samadi. Gerçekte samadi'de satori durumu sayılamaz. Samadhi, bilincin bütünü kavramasından başka bir şey değildir. Bilincin bu birleşik, tekdüze konumdan uyanması gerekir. Bilincin, etkinlikleri içinde uyanması, bilincin hareket ettiği an, obje ve nesne ayrımı yapılan andır. İşitiyorum, üzgünüm veya mutluyum denilen an. İşte o bilincin satoriyi yakaladığı an. Ancak, "işte yakaladım" dendiği anda yok olan bir şey. Çünkü satori, başkalarına "işte bu o" diye gösterilebilecek bir şey değil.

Bilinç, asla aktif olmaktan kaçamaz, onun kusursuz bütünlük olarak adlandırdığımız durumu, aslında mutlak sessizlik veya ölüm konumu da değildir. Bilinçliliğin ölümsüz devnimi arasına girip, kimse onu incelemek için durduramaz. Satori, varoluş (becoming) için, bilincin çeşitli etaplarından geçerken yerini almalı. Satorinin bilincine

var olma savaşının içinde varılmalı. Bilinç durdurulamaz. Satori, günlük yaşamımızdaki deneyimlere benzemez. Belirli deneyimler, belirli olaylar sonucu oluşur. Oysa satori, tüm olayların, deneyimlerin tümünü içerir. Satori bu nedenle, deneyimlerin tümünden soyutlanıp, "işte, bu benim satorim" diye tanımlanamaz. Daima anlaşılması zor ve çekicidir, günlük yaşantımızdan da asla soyutlanamaz. Kaçınılmaz biçimde sonsuza dek bizimlidir. Var olmak, her anın sadece ayrı tanımlanması değil, aynı zamanda bütünü asla sınırlandırılmayacağı satorinin kendisidir.

İnsan anlayışı ve akılcılığının doğasında gerçeği şu ve bu olarak, "A" ve "A-olmayan" gibi, ikiye bölmek ve bölünmüş gerçeği gerçek gibi algılama eğilimi var. Gerçeği başka bir biçimde, başka bir yönüyle anlamak istemez gibiyiz. 'Anlamaya' bu denli bağımlı kaldıkça, gerçeği sezgi olmadan yakalamak olanak dışı. Satori, aslında gerçeğin sezgisel yakalanışından başka bir şey de değil. Var olmanın yanında başka bir gerçek yok, gerçek var olmak ve var olmak ise gerçeklik. Buna göre, satori sezgisinin gerçeği, birinin kendini var olmak içinde tanımlaması, var olmanın kabulü ve var olmanın sürüp gitmesidir. Varoluşu parçalara ayırıp, sonra bu parçaları insanlara 'işte gerçek' diyemeyiz. Tanımlamayı yaptığımız an, gerçeğin yerinde olmadığını, onun geri dönülmez geçmişin alanı içine uçup gittiğini görürüz.

Bu bir Zen hikayesi içinde anlatılır. Oduncunun teki, odun kesmek için gittiği dağda kestiği ağacın arkasında garip bir hayvan görür. "Bu hayvanı öldürebilirim", diye düşünürken, garip

hayvan oduncuyla konuşmaya başlar: "Beni öldürecek misin?" Düşüncesinin okunmasına kızan oduncu, hayvana ne yapması gerektiğini düşünmeye çalışır. "Şimdi de bana ne yapman gerektiğini düşünüyorsun." der hayvan. Oduncu ne düşünürse, hayvan sezinleyip, oduncuya söyler. Sonunda oduncu kendi kendine, "Hayvan için düşünmeyi bırakıp, odun kesmeye devam etmeliyim" kararını verir. Odun kesmeğe yeniden daldığı bir an, baltası sapından ayrılır, uçup gidip hayvanı, öldürür.

Bu hikaye şunu anlatmaya çalışır: Ne zaman düşünce terk edilirse, o an satoriyle karşılaşılır. satoriye ulaşılmaya çalıştıkça bizden uzaklaşır, onu yakalamaya çalıştıkça elde etmek imkansızlaşır, ancak, onu tümüyle unutamaz da insan. Bunun yanında, eğer satorinin sizin üzerinizde kendiliğinden oluşacağını beklerseniz, onu asla elde edemezsiniz.

Buda'nın da farkına varmış olduğu gibi satoriye anlamak zor. Doğum ve ölüm döngüsünden kurtulmak için felsefe öğrenmeye çalışır ancak bu deneme onu yeterli doyuma ulaştıramadığı için çileciliğe başvurur. Çilecilik ise, onu kımıldatmayacak kadar zayıflatır ve biraz yiyecekle özgürlüğü aramanın yoluna devam etmeye karar verir. Uslamlama yardımcı olamamış, törel mükemmellik de işe yaramamıştır. Sorun hâlâ çözememiştir. Ne ilerleyebilir, ne kaçabilir sorundan, olduğu yerde kalakahr, ancak bunun bile yararı olmaz. Bu ruhsal kriz durumu, ne devam edebilirsin, ne kaçabilirsin, ne de olduğun yerde kalabilirsin anlamındadır. Çıkmaz ne kadar içten

ise, bilincin bu durumu satori için o kadar hazırdır. Bu duruma ulaştığımız an (ancak biz sıkça gerçek olmayanı gerçekmiş gibi algılama yanılgısına düşeriz), kendimizi kritik bir noktada buluruz, bir şeyin gerçeğin ve varoluşumuzun derinliklerinden yükseleceği, kesin gibidir. Bu oluştuğu anda satori de oradadır. Artık dünyada ve içinizdeki her şeyi barış içinde anlar ve yerli yerine oturtursunuz.

MONDO

*Yaşarken,
Ölü biri ol,
Gerçek ölü;
Ve sonra istediğin gibi davran,
Ve işte iyinin tümü.*

BUNAN

Zen'in tipik mondo⁽⁸⁾ örnekleri, ustaların sık sık başvurdukları yöntemleri ve Zen öğretisinin temeli-özü içindekileri kısa bir zaman içinde yakalayıp görebilmesi, okuyucuya yardımcı olabilmesi açısından aşağıdaki alıntılar *The Transmission of the Lamp* adlı yapıttan alınmıştır:

(8) Mondo, kelime anlamıyla "soru (ve) cevap" anlamına gelir. Karşılıklı konuşma genellikle iki kişi arasında gerçekleşir; diyalog bazen ikiden daha fazla kişi arasında geçer. bu kişilerden biri genellikle Zen ustası, diğeri ise öğrenci olur. D. T. Suzuki, D. Litt., *Living by Zen*, Edited by Christmas Humphreys, President of Buddhist Society london, First Published 1950. Rider, London, Melbourne, Sydney, Auckland, Johannesburg. s.38-45 (Ç.N.)

1— İsmi bilinmeyen bir Osho'ya, ilk olağan görüşme-soruşturma sırasında Kinrin Kakwan tarafından, "Yol nedir?" diye sorulur.

Osho, "Boş olan alana keski sokulması işe yaramaz" diye cevaplandırır.

"Alanın kendisi keskidir." der, Kakwan.

Osho Kakwan'a vurur. Kakwan onu tutar ve "Bana vurma. İlerde başkalarına da böyle sebep-siz vurursun." der.

Osho için bu son söz bütünüyle doyurucu olur.7

2 — Joshu, Fuyo ile karşılaştıklarında, Fuyo "İhtiyar, bunca yaşınla neden sağda solda dolaşıp duruyorsun? Bir yere yerleşmelisin artık." der.

"Nereye yerleşeyim?"

"Şu dağın eteğinde eski bir manastır var."

"Sen kendin gidip oraya niye yerleş miyorsun?"

Daha sonra Joshu, Shuyu-san'a gelir, başkan Osho "İhtiyar, bunca yaşınla neden sağda solda dolaşıp duruyorsun? Bir yere yerleşmelisin artık." der.

"Nereye yerleşeyim?"

"İhtiyar, bu yaşa gelmişsin, nereye yerleşeceğini bilmiyor musun?"

Joshu, "Otuz yıldır at bakıcısıydım, bugün bir eşek tarafından tepildim." diye yanıtlar.

3 — Bir öğrencisi So-shu'dan Seizan Osho'ya sorar:

"Size üç aracı yahut kutsal yazının oniki bölümünü sormayacağım, fakat Batı'dan, İlk Aydın-

lanmış'ın (First Patriarch) gelişinin gerçek anlamını öğrenmek isterim."

Osho, *hossu*'sunu ona doğru kaldırıp, gösterir. Öğrencisi onu selamlamadan çıkıp gider. Daha sonra Seppo'ya girer. Seppo, "Nereden geliyor-sun?" diye sorar.

Öğrenci, "Setsuchu'dan geliyorum." der.

Seppo: "Yaz Seşin'nını (session) nerede geçirdin?"

"So-shu'dan Seizan Osho ile."

"Osho iyi mi?"

"Son gördüğümde çok iyiydi."

"Neden onunla birlikte çalışmaya devam etmedin?"

"Çünkü, Budacılık konusunda aydınlanamadım."

"Sorun nedir?"

Öğrenci, Osho ile aralarında geçeni anlatır.

Seppo, "Neden onun görüşünü paylaşmıyorsun?"

"Çünkü, o sadece bir kyo (externality)."(9)

Seppo: "So-shu'daki evleri orada yaşayan insanların, kadınları çocukları anımsıyor musun?"

"Evet, hatırlıyorum."

"Yolun kenarındaki ağaçların, bitkilerin ayrımında mısınız?"

"Evet, ayrımındayım."

"Evler, insanlar, kadınlar, çocuklar, yeryüzü, toprak ağaçlar, göller bunların tümü kyo değil mi?"

"Evet, öyle."

(9) Kyo sözcük anlamıyla, "sınırlılık", "limit", büyük bir olasılıkla Sanskritçe *gocara*. Dış dünya ile kişi (*nin*), özelliğin karşıtlığıdır.

"Öyleyse neden, Osho'nun *hossu*'sunu kaldırışını onayla mıyorsun?"

Öğrenci saygıyla eğilip, "Benim düşüncesizliğimi bağışlayın. Lütfen beni affedin." diyerek özür diler.

Seppo, "İşte evrenin özü, gözü; peki sen kendini nereye yerleştirirsin?" diye sorar.

Öğrenci sesini çıkarmaz.

4 — Joshu, bir gün Nansen'ne "Yol nedir?" diye sorar.

Nansen: "Yol, senin günlük düşüncendir."

Joshu: "Özel bir yol gösterene gereksinimimiz var mı, yok mu?"

Nansen, "Hayır, ona doğru yönelirsek, ondan uzaklaşmış oluruz." diye yanıtlar.

"Eğer gereksinmezsek (özel bir yol gösterene), yolu nasıl buluruz?"

Nansen: "Yol, bilgiyi de bilgisizliği de aşar. Bilgi hayal, bilgisizlik ise ilgisizlik, kayıtsızlıktır. Öyle bir noktaya varırsın ki şüphenin gölgesinden bile söz edilmez, ki bu uzayın uçsuz bucaksızlığı gibi bir şey, boşluk ve sonsuzluğun yayılması, genişlemesi olur. Artık ne karşı koyma ne de kabullenmeyi sahiplenirsin."

Bu konuşulanların Joshu'nun ruhsal aydınlanmasına yol açtığı söylenir.

5 — Joshu bir keresinde, "Huzura kavuşacağı son yeri bulduğunu bilen biri, ne olur?" diye sorar.

Nansen, "Şu dağın eteğindeki çiftliklerden birinde öküz olur." diye yanıtlar.

Joshu: "Yardıma, açıklamana minnettarım."

Nansen: "Dün akşam gece yarısı ay ışığının parıltıları pencereden içeri doldu."

6 — Kushu'dan Shiko Risho, gece yarısı Sodo (keşişlerin barınağı) önünde "Hırsız!" diye *avaz* avaz bağırır.

Keşişlerin tümü yıldırım hızıyla koşarak gelirler. Usta, içlerinden birini arka giriş kapısı önünde yakalayıp, baş keşişe doğru yüksek sesle, "Hırsız! izleyip, yakaladım!" Şüpheli keşiş, "Usta yanlışsınız var, ben hırsız değilim!" demeğe çalışır. Usta, "Tamam, ancak sen bu gerçeği doğrulayıp, onaylayamazsın." der.

7 — Shiso, Zen öğrenimini Nansen yönetimi altında sürdürürken, "Bana söylendiğine göre; insan tarafından bilinmeyen *mani* taşı, Tathagatahood'un rahminde saklı tutulurmuş. Nedir bu Tathagatahood'un rahmi?" diye sorar.

Nansen, "Seninle birlikte hareket eden o rahimdir." diye yanıtlar.

"Hareket etmeyen nedir?"

"Yine, o da rahimdir."

"Peki, *mani* taşı nedir?"

Nansen, "Shiso!" diye bağırır.

"Evet, buyrun usta." diye yanıtlar.

Nansen, "Hadi kaybol, benim sözcüklerimi anlayamıyorsun." der.

Shiso, böylece satori'ye ulaşır.》

8 — Keşiş Keishu, Ungo-chi'ye Zen öğretisini karakterize eden bir özdeyiş olarak düşünülen, "Kendi doğasını (veya oluşunu) gören biri Buda'nın kendisi olur." atasözünün ne anlama geldiğini sorar.

Ungo-chi şöyle yanıtlar: "Doğa öncelikle saf, tamamen sakın, bütünüyle kargaşadan uzak, olmak veya olmamak, saflık ve kirlilik, uzunluk ve kısalık, bağımlılık ve bağımsızlık gibi kesin ayrımlamalardan bağımsız; huzurun kendisidir. Eğer biri, bu içgörüyü elde ederse, o kişiye kendi doğasını görmüş denir. Doğa Buda olur, Buda ise doğa. Böylece kendi doğasını gören biri Buda olur."

Keşiş: "Eğer doğa özünde kaynağında, temiz safsa, ne olmak ne de olmamak gibi bir niteliği de bulunmuyorsa, peki tüm bunları görmek nasıl mümkün olabilir?"

Chi: "Her ne kadar görme olsa da, görünen bir şey bulunmaz."

Keşiş: "Eğer görünen bir şey bulunmuyorsa, görmek nasıl mümkün olabilir?"

Chi: "Önemli olan görmenin kendisi değil."

Keşiş: "Peki bu tür bir görmede, görülecek olanı kim görür?"

Chi: "Gören de yoktur."

Keşiş: "Öyleyse biz neredeyiz?"

Chi: "Biliyor musun ki, olmak fikri yanlış, hatalı düşüncenin ürünüdür? Çünkü özne ve nesne ayrımından dolayı yanlışla sürükleniriz. Görme olduğu zaman, değişik, birbirinden ayrı görüşlerin varlığı ortaya atılır ve birey kendini ölüm-kalım içinde bulur. İçgörüyü elde etmiş biri için bu ge-

çerli değildir. O gün boyunca her an her saniye görür, ancak yine de bir şey görmez. Görme ne bir cisim ne de görünme, açığa çıkmadır; içinde ne hareketlilik ne de hareketsizlik bulunur; bu nedenle o kendi doğasını (veya oluşunu) gören olarak adlandırılır."

Keşiş: "Doğa her yerde kendini gösterir mi?"

Chi: "Evet, kendini göstermediği yer yoktur."

Keşiş: "Basit düşünceli birinde de bu böyle midir?"

Chi: "Söylediğim gibi, onun kendini göstermediği yer yok, niçin basit düşünceli birinde de bu böyle olmasın?"

Keşiş: "Öyleyse neden, Budalar ve Bodhisatvalar ölüm-kalım bağımlılığı altında kalmaz da alelade birisi onun bağımlılığının tutsağı olur? Bu her yerde görüneni yalanlamaz mı?"

Chi: "Sorun bireyin hayal dünyasında, doğanın özünden saf olması, hareketlilik ve hareketsizliğin karşıtı olmasına rağmen bu kişiler ölüm-kalım ikilemi içine düşerler. Budalar ve büyük kişilikler, gerçeğin dolu dolu bilincinde olanlar bilirler ki, doğanın öz yapısı içinde olmak ve olmak arası ayrım yoktur; bu nedenle yapısında hareket, hareketsizlikte yer almaz."

Keşiş: "Öyleyse bu, bir kısmı hazır⁽¹⁰⁾ (completed) diğer kısmı ise, değil anlamına mı gelir?"

Chi: "Ortada, hazır olanın, ne kadar eksik olduğu gibisinden, hazırlığı konuşacak bir şey de yok aslında!"

Keşiş: "Son, en son gerçek nedir?"

(10) "Aydınlanmış" veya "satoriye elde etmiş" anlamında.

Chi: "Kısaca açıklamak gerekirse şunları düşünmelisin: Özünden saf doğada, ne basit düşünceli, ne de akıllı, ne hazır ne de henüz hazır olmayan, insan ayrımı bulunur. Basit düşünceli veya akıllı bunların tümü isimlendirip, adlandırma. Anlayışını isimlere dayandırdıkça, ölüm-kalım ikilemi içine düşmekten kurtulamazsın. İsimlerin geçiciliğinin ve gerçeği yansıtmadığının bilincine vardığında ise, isimleri yansıtan kişiliklerin de olmadığını göreceksin."

Chi, devam eder: "Bu bizim için gelinecek en son nokta, yine de eğer 'Ben aydınlandım, ama onlar henüz aydınlanamadı' diyerek bir yorum yapmaya çalışırsak, büyük bir yanlışta neden olmuş oluruz. Diğer büyük yanlış ise görme eylemi içinde akıllı akılsız, saf ve kirlilik olduğunu (ayrımı) düşünmek. Ancak alelade birisiyle zeki biri arasında herhangi bir ayrımın olmadığı görüşü benimsenirse bununla da neden-sonuç ilişkilerindeki yasaları görmemezlikten gelmiş oluruz. Bundan başka bir büyük yanlış ise özünden saf doğada, saklanılabilecek bir yer bulunabileceğini düşünmek olur."

"Buranın gizlenilebilecek bir yer olmadığını düşünmek de büyük yanlışlığa neden olur. Her şeyin hareketsiz olduğu ve rahatsız edici olmayan, özünden saf doğa içinde, asla sonu gelmeyecek ölçüm ve çeşitli işlemler (faaliyet) ile donanımlı olması yanında, sevgi ve sevecenliğin işlevini yerine getirebilmesi, bunlar aracılığıyla yerleştirilmiş olur. Bu işlemler yerlerine oturup, özgün konumlarını elde edince, özünden saf doğanın oluşumu gerçekleştirilmiş olur. İşte bu, birinin

kendi doğasını görmesi (fark etmesi) aynı zaman da Buda'ya dönüşmesi olur."

9 — Fukushu'dan Gensha Shibi (834-908), Seppo'nun en iyi öğrencilerinden biriydi. Bir gün eline bir pancar alıp çevresindeki öğrencilere sordu:

"Bu bir pancar, bu konuda herhangi bir yorum yapılabilir mi?"

Orada bulunan yüzün üzerindeki öğrenciden, ustanın sorusuna çeşitli yanıtlar geldi. Ancak bunlardan yalnızca birinin yanıtı usta için doyurucu oldu. Gensho ortaya çıkıp, "Ben onu yerim, usta!" dedi.

"Neyi yersin?" diye sordu Gensha.

"Pancarı yerim." dedi Gensho.

Bu yanıt Gensha için doyurucuydu, "Sen ayrılmıdasın, sen bunu biliyorsun." dedi. Ve devam etti: "Size, ne yiyeceğinizi uzunca bir zamandır soruyordum. Onu konuşmanın özülle karıştırdığınız için beni anlamakta oldukça zorlandınız. Eğer böyle devam ederseniz onun sonuna ulaşabilmeniz olanaksız. Hemen şunları söylemek istiyorum: Ne yiyorsan ye, ne ile uğraşıyorsan uğraş, hiçbir şey bundan daha yalın olamaz; siyah siyah, beyaz ise beyaz. Sürekli sizi bu konuda uyarıyorum: Siyahın beyaz olmadığını, beyazın siyah olmadığını belirtirken duraksanmaz."

"Sıkıcı, durgun kafalı olmayın; o bunu asla başaramaz. Günün oniki saati, sürekli, eksiksiz her dakika bunu size göstermeye çalışıyorum, ancak henüz bir gelişme kaydedemediniz. Duru-

mu yansıtabak mutlu bir sözcük bulduğunuzu düşünmeyin hiç. Bulduğunuzu varsaysak bile, bu yalnızca alışlagelmiş, bilinen bir olay, bunda olağanüstü bir şey yok. Eğer bu yönde yol alabilip, başarılı olursanız, siz özgür, yüksekten alçağa, atlayan zıplayan biri olarak, bu konumda nasıl adım atacağınızın öğretisine gerek kalmaz."

Dağda pancar yetiştirmekten gelen keşişin biri ensha ustaya, sordu: "Usta, bunun için ne dersin?"

Gensha, "Onu yalnız ve yalnızca yersin." dedi.

"Peki, yenilen pancar için ne dersin?" diye sordu keşiş.

"Sen doyarsın, ben doyarım." Bu ise ustanın yanıtıydı.

10 — Gensha'nın öğütlerinden biri şöyle devam eder: "Ah Brethren, bir aslında bir olmayan, çok aslında çok olmayan. Anlıyor musun? Anlıyorum dediğinde tamam, anlıyorsun. Anlamıyorum dediğinde tamam, anlamıyorsun. Ah Brethren, ne tür bir satoridir bu elde ettiğin? Bir şey elde ettiğinde, her şey eskisinin aynı. Bir şey elde etmediğini söylediğinde, her şey eskisinin aynı, aynen oldukları gibi. Zen'in zor, çok güç anlaşılır olmasının nedeni nedir? Görme, duyumsama, bilme duyuları değişmeden orada... Ah Brethren, Böyle konuştuğunda, onların neler anlatmasını düşünüyorsun acaba? Her şeyin sonunda tekliğin bütünlüğü içinde olduğunu, herkesin eksiksiz anlayabilmesini sağla."

Keşişin biri sorar: "Bir Nedir?"

G: "Her şey."

K: "Her şey nedir?"

G: "Bir!"

K: "Buda düşüncesi nedir?"

G: "Duygun canlıların düşüncesi."

K: "Duygun canlıların düşüncesi nedir?"

G: "Buda düşüncesi."

K: "Ben neyim öyleyse?"

G: "Benle (self) ne işin var?"

K: "Tam karşında durmuyor muyum?"

G: "Seni hiç görmedim."

K: "Buranın ustası kim peki?"

G: "O sensin, ben de konuk."

K: "Niçin öyle?"

G: "Ne soruyorsun?"

D. T. SUZUKİ VE ZEN

*diyorlarki gerçi büyükmiş sözlerim
ama yararsızmış
oysa onların büyüklüğü
yararsızlıklarından
yararlı olsaydı onlar
çoktan çürürlerdi bugüne*

LAO TSE

Gariptir kuşaklar boyunca Kanazava'da doktor olan atalarımın tümü, genç yaşta ölmüş. Babam, dedem, dedemin dedesi, hepsi doktormuş. Geçmiş samuraylara dayanan ailem, babamın döneminde bir ekonomik yıkıma uğramış. Babamın, ben altı yaşındayken ölümünden sonra, ailem daha da yoksullaşmış.⁽¹¹⁾

O dönemde babanın erken yitirilmesi, günümüze oranla daha bir acı vericiydi. Eğitim, geleceğe yol çizmek gibi, daha yaşamın ilk yıllarında,

(11) Londra, Budist Birliği'nin kırkıncı yıldönümü nedeniyle 1964 yılı Kasım ayında yayınlanmıştır. (Ç. N.)

insanın en büyük desteğini yitirmesi; henüz onyediydi, onsekiz yaşındayken, tüm talihsizliklerin beni, neden bunca erken yakaladığını düşünmeye zorladı: Niçin, herşey daha yaşamın başında bunca zordu?

(Düşüncelerim daha sonraları felsefe ve din üzerine yoğunlaştı. Ailemin Rinzai okulundan olması nedeniyle, sorularıma yanıt bulabilmek için doğal olarak Zen'e başvurmalıyım. Bizimkilerin de kayıtlı olduğu, Kanazava'nın en küçük Rinzai manastırına gittiğimi anımsıyorum. Sorularımı yetkililere yöneltir, yeterli yanıt alamazdım. O dönemde ülkenin tüm Rinzai tapınaklarında olduğu gibi, kimsenin bu konuda bir şeyden haberi yoktu. Gerçekte, Hekiganroku'yu⁽¹²⁾ bile okuyana rastlanmazdı.

Yaşıtlım olan öğrencilerle sık sık, felsefe ve din üzerine tartıştık. Beni en çok yağmurun yağması şaşırtırdı. Yağmur niçin yağıyordu? Hristiyanlar, "adil olan ve olmayan yağmurdan aynı ölçüde ıslanır" derler. Benim kafamda da buna benzer düşünceler vardı. Aynı yıllarda, bir, iki Hristiyan misyonerle tanıştım. Onbeş yaşlarındayken, Kanazava'da Hristiyan bir misyonerin, bana İncil verdiğini hatırlıyorum. Japoncaya çevrilmiş, Japon ciltlerine benzer bir İncil'di. Misyoner, okumamı istemişti, ancak okuduklarım bana inandırıcı gelmemişti.

Aynı yıl, arkadaşlarımdan biri protestan oldu. Benim de Hristiyan olmamı istedi. Ben inanmadan Hristiyan olmanın yararı olmayacağını söy-

(12) Hekiganroku, Zen ile ilgili önemli ders notları. (The Blue Cliff Records" İngilizce çeviri, Dr. R. D. M. Shaw, M. Joseph.)

ledim, önce inandırılmalıydım. Diğer bir misyonerle de uzunca tartıştık. Konuştukça kafamdaki sorular azalacağına artardı. Bu misyonerin kocaman bir anahtar yığınıyla dolaştığını, çok iyi anımsıyorum. Böyle dolaşması beni şaşırtırdı, çünkü o dönem Japonya'sında kimse bir şeyini kitlemezdi. Misyonerin bunca çok şeyi saklama gereksiniminin arkasındaki neydi?

Günün birinde, okulumuza yeni bir matematik öğretmeni geldi. Konuları, değişik örneklerle sunan iyi bir öğretmendi. Öğretmenimiz, zen'le yakından ilgili ve aynı zamanda Kosen Roşi'nin öğrencilerinden biriydi. Roşi, o zamanlar, en iyi Zen ustalarından sayılırdı. Bir gün, bizlere Hakuin Zenshi'nin Orategama⁽¹³⁾ adlı kitabının, kopyasını dağıttı. Okuyunca anlamadım, ama her nedense ilgimi çekti. Daha fazla bir şeyler öğrenbilmek için, bir Zen ustasını görmeğe karar verdim. Görmek, konuşmak istediğim Zen ustası, Takaoka'daki bir manastırda yaşayan Setsumon Roşi'ydı. Evden ayrıldığımda, nasıl gideceğimi bile bilmeden, beş-altı kişi taşıyan bir at arabasıyla yola koyulduk. Araba ve yol kötü olduğu için başımızı tavana çarpa çarpa, saatlerce yol aldığımızı anımsıyorum. Üstelik Takaoka'dan tapınağa da uzunca yüremem gerekti.

Manastıra vardığımda, Roşi'nin⁽¹⁴⁾ orada olmadığını söyleyip, eğer istersem zazen⁽¹⁵⁾ yapabileceğim söylendi. Nasıl oturup nefes alacağım öğ-

(13) Orategama, "benim küçük çaydanlığım" Hakuin Zenji (1685-1769) öğrencileri için yazılmış mektupları içerir.)

(14) Rōshi, Zen tapınağı ustası, saizen ve zazen'i yöneten kişi.

(15) Zazen, Zen meditasyonu. Detaylı bilgi için, "Meditasyon ve Zazen" derleyen, İlhan Güngören, Yol Yayınları, 1992 Ç.N.)

retildikten sonra, küçük bir odada yalnız bırakıldım. Birkaç gün sonra, Roşi'nin geldiğini söyleyip, manastırdakiler beni ona götürdüler. Aslında, Zen'le ilgili bildiğim fazla bir şey yoktu. "Roşi'yi görmelisin" dediler, Orategama elimde, Roşi'nin karşısına çıktım.

Orategama oldukça açık bir dille yazılmıştı, ancak bazı Zen terimlerini anlayamamıştım, us-taya bunların anlamını sormaya başladığım anda, kızarak; 'böyle aptal soruları' nereden bulduğumu, hemen dönüp zazen'e devam etmemi söyledi. Yemeğimi getirenler bile benle tek kelime konuşmadı. Hiç bu kadar yalnız kalmamış, evimi ve annemi bu kadar çok özlememiştim. Dört-beş gün sonra, apar topar tapınaktan kaçarcasına ayrılıp, eve geri döndüm. Evime kavuştuğum anda, dünyalar benim oldu.

Birkaç ay sonra, Kanazava'dan 25 km uzakta, Mikava'da İngilizce öğretmeğe başladım. Evden ve annemden, tekrar ayrı kalmak, bana çok zor geliyordu. Her hafta sonu beraber olabilmek için dörtbeş saatlik yoldan geri geliyor, dönüşte son dakikaya kadar evden ayrılmamaya özen gösteriyordum. Annemin yanında ne kadar uzun kalabilirsem, bana o kadar iyi geliyordu.

Şunu belirtmeliyim ki, o zamanlar öğretmeye çalıştığım İngilizce oldukça garipti. O kadar ki, Amerika'ya ilk gittiğimde, benim söylemeye çalıştığım şeyleri, uzun zaman kimse anlayamadı. Bizler o dönemde, her şeyi kelimesi kelimesine çevirirdik. Hiç unutmam, biri İngilizce 'köpeğin dört ayağı var' demiş, bu cümle kafamı çok karıştırmıştı. Japonya'da, sahip olmak fiili İngilizcede-

ki gibi kullanılmıyor, eğer 'iki elim var' (I have two hands) denirse, bundan fazladan iki el daha var anlamı çıkar. Sonraları, Batı dünyasının sahip ve güçlü olma gereksinimini daha iyi anlar oldum. Oysa, Uzakdoğu düşünce sisteminde bu ikilem (dualizm) bulunmuyor.

Mikava'da kaldığım altı ay boyunca, Zen çalışmalarım neredeyse durdu. Kobe'ye ağabeyimin yanına taşındıktan kısa bir süre sonra, beni Tokyo'ya öğrenim için gönderdi. Üniversite seçimini yaptıktan sonraki ilk işim, Kosen Roşi denetiminde Zen çalışmak için Kamakura'ya yürüyerek gitmek oldu. Akşam Tokyo'dan yola çıkıp, sabahın ilk saatlerinde Kamakura'da⁽¹⁶⁾ oldum. Onu tanıdığımda 76 yaşında, çok iri yapılı biriydi, fakat son geçirdiği felç nedeniyle, yürüyüşü aksiyordu. Bana, nereden geldiğimi sordu. Kanazava doğumlu olduğumu belirtince, Zen'e kesintisiz devam etmemi söyledi. Sanırım bunu, o yöredeki insanların sabırlı, dayanıklı olmaları nedeniyle istemişti.

Q Kendisini ikinci kez, özel olarak ziyaret ettiğimde, bana bir koan⁽¹⁷⁾ verdi: Sekishu, "bir elin sesi". Koan almak için hazır değildim. Zen konusunda da aklım, tam anlamıyla beyaz bir kağıt gibiydi; yani boştu. Sanzen⁽¹⁸⁾ için gittiğimde, sol elini bana doğru bir şey söylemeden uzatır, bu da beni çok şaşırtırdı. Doğru cevaplar verebilmek ve "bir elin sesi"ni açıklayabilmek için çok çabaladı-

(16) Tokyo-Kamakura arası 50 km.

(17) Koan, Roşi tarafından öğrencilerine çözülmek için verilir. Düşünerek çözülemeyen, öğrencilerin gerçeği yakalamasına yardımcı olan, neden-sonuç ikilemi ötesinde, kelime veya özdeyiş.

(18) Sanzen, Roşi'nin öğrencilerine yönelttiği sorular. karşılıklı görüşme.

ğımı bugünkü gibi anımsıyorum. Kosen Roşi, tüm açıklamalarımı reddederdi. Birkaç sanzen denemesinden sonra kendimi, uçsuz bucaksız bir vadi içinde hissettim.)

Karşılıklı görüşmelerimizden biri, oldukça ilginçti. Verandada, havuzun karşısına oturmuş, toprak bir kaptan pirinç lapası yiyordu. Roşi'yi üç kere eğilerek selamladıktan sonra, tam karşısına oturmamı istedi. İyi anımsıyorum, aramızda herhangi bir konuşma geçmedi. Ancak, beni oturtması, hareketleri, pirinç yiyişi, olağanüstü nitelikler taşıyordu. Onunla ilgili her şey doğruluk, basitlik, içtenlik ve şüphesiz açıklanamaz özellikler içeriyordu.

Roşi'nin teisho dersini unutamam. Hekigan-roku'nun kırkikinci bölümünde, Ho-koji, Yakusan'ı ziyaret eder. Görüşmeden sonra, Yakusan öğrencilerine, tepenin dibinde kendisini beklemelerini söyler. Yolda, aralarında şu konuşma geçer: "İnce kar tane tane düşer, her tane kendi özel yerine". Zen ustaları arasında geçen bu konuşma paragrafını Roşi derste, açıklama yapmadan okudu ve tüm bunlar bana çok garip gelmişti. Okurken, sanki olayların içindeymiş gibiydi. O kadar etkilenmişim ki, hâlâ onu sandalyesinde oturmuş, okuyuşunu tüm ayrıntısıyla hatırlıyorum. "İnce kar tane tane düşer..."

1891 yılında, bunlar gerçekleşirken, ben 21, Roşi ise 76 yaşındaydı.

Aynı yıl, kış dönemi toji seramonisini hatırlıyorum; kalabalık bir grup, gece boyu sürecek olan meditasyon arasında, pirinç keki yemektedirler.

Kosen Roşi ise iştahla atıştırıyordu. Bıraksalar sanki her şeyi silip süpürebilirdi. İkinci kez, kekten istediğinde, servis yapanlar, çok yemesinin sağlığı açısından iyi olmayacağını söylediler. Roşi ise, eğer hazım ilacı alırsa rahatsız olmayacağını söyleyerek, yemeğe devam etti.

Ocak 1892'de, Roşi'nin ani ölümünde, tesadüfen ben de yandaki odadaydım. Odasından, büyük bir gürültü duyduk, koştüğümüzda, yerde yatıyordu. Banyodan çıkarken felç geçirmiş, düşerken başını dolaba çarpmıştı. Doktor geldiğinde, her şeyin çok geç olduğunu öğrendik.

Kosen Roşi'den sonra, yerine Seylan'daki bir araştırma gezisinden yeni dönen, Shaku Soen⁽¹⁹⁾ usta geldi. Zeki ve parlak kişiliğinin yanında, tanınan bir usta olarak, Roşi unvanını çok genç yaşta almıştı. O günler için olağandışı sayılan; bu dereceye ulaşmak için, on-onbeş yıl geçmesi gerekmesiydi. İnka'sını aldıktan sonra, Keio Üniversitesi'ne Batı kültürü öğrenimi için başlamış olması da, o dönem için rastlanılan bir şey değildi. Onu, Batı ilgisinin anlamsızlığı konusunda, Kosen Roşi bile eleştiriyordu. Shaku Soen, oldukça gelenek dışı eğilimleri olan, dikkat çekici kişiliğiyle, eleştirilere aldırmış etmeyip, kendi bildiği yolda devam etti.

Kısa bir aradan sonra, kendisine sanzen için gitmeğe başladım. Koan'ı, "Mu" olarak değiştirdi. Gerçeği söylemek gerekirse, "bir elin sesi" ile ba-

(19) Batı'da Soyen Shaku olarak tanınan, Shaku Soen, "Sermons of a Buddhist Abbot"un yazarıdır. Şikago, 1906. İmagita Kosen'in en iyi öğrencisi olarak, İnka'sını (seal) 25 yaşında almıştır.

şarılı olamamıştım. Mu ile ilgili, hiç yardım etmediği için, birkaç sanzen'den sonra söyleyebileceğim bir şey de kalmamıştı.

Sonraki, dört yıl boyunca, bedensel, ahlaki ve zihinsel çabalamam gerekecekti. Önceleri Mu'yu anlamak basit gibi geldi; ancak bu basitliğin nasıl üstesinden gelmeliydim? Belki, bir kitabın içinde, ipucu bulabilirdim. Öyleyse, Zen ile ilgili, bulabildiğim tüm kitapları okumalıyım. Bulunduğumuz yörenin Zen tapınağında, zengin bir kitaplık bulunuyordu. Yazın zamanımın neredeyse tümünü, Mu ile ilgili ipucu bulabilmek için tapındaki kitapları karıştırıp okuyarak geçirdim. İçlerinden biri ilgimi çekti; Ming hanedanından Çinli Shuko ustanın Zenkan Sakushin adlı, çeşitli Zen ustalarının, koan'la ilgili önerilerini içeren bir eserdi. Kitapta bulduğum, önerilerin izini sürmeliydim. Şunlar sıralanıyordu kitapta: "Eğer, yeterli inancın varsa, yeterli şüphe de oluşur. Yeterli şüpheyi duyumsadığın anda, yeterli Satori'yi de elde edersin. zen'i, denemeden önce biriken, bilgileri, deneyimleri, özdeyişleri, gururu terk edip düşünce gücünün tümünü, koan'ı çözmeye yöneltmelisin. Gece-gündüz demeden, aklın koan'da olmalı. Bunları yeter ölçüde gerçekleştirirsen, bir zaman sonra, mekansız ve zaman dışı bir durumda bulacaksın kendini, ansızın kafatasın parçalara bölünürmüş gibi olacak. Yaşadığın deneyim, dış etkenlerden değil, senin içinde oluşacak."

Dürüst bir çabayla, geceleri manastırda zazen yapmaya başladım. Ancak, bendeki isteksizlik bir neden uydurup geceyi orada geçirmememe neden oluyordu.

Dört yıl boyunca, Dr. Carus'un yazılarını Japoncaya çevirmek ve yazılar yazmakla uğraştım. Fakat, koan bir türlü aklımdan çıkmıyordu. Bazen, Mu'yu çözemezsem yaşamın anlamının kalmayacağını bile düşünüyordum. Daha sonraları, Nishida Kitaro,⁽²⁰⁾ bir yerlerde, sürekli intihar etmekten bile söz ettiğimi yazmış. Böyle konuştuğumu hiç anımsamıyorum. Mu için söyleyebilecek bir şeyim olmayınca, sanzen için Shaku Soen'e gitmeyi de kestim.

Yaşamdaki bir kriz, koan'ın çözümü ve çabanın yoğunlaştırılması açısından yararlı olabilir. Bu olgu, Keikyoku Soden'in bir kitabında, ilginç bir hikaye ve iyi bir anlatımla açıklanmaya çalışılmış.

Günün birinde, Hakuin'in en iyi öğrencilerinden Suio'ya Zen öğrenmek için Okinava'dan bir öğrenci gelir. Suio ile üç yıl, "bir elin sesi" koan'ını çalışırlar. Okinava'ya geri dönme zamanı gittikçe yaklaşır, ama koan hâlâ çözülmediği için öğrenci kendini büyük bir gerginlik içinde bulur. Gözü yaşlı, Suio ustaya koşar, usta: "Önemi yok, dönüşünü bir hafta ertele ve tüm gücünle zazen'e devam et" öğütünü verir. Yedinci günün sonunda da koan çözülmeyince, usta dönüşü bir hafta daha erteler. Yine de bir sonuç alınamayınca, Suio usta: "Çok önceleri, üçüncü haftadan sonra koan'ın çözüldüğüne dair örnekler hatırlıyorum" der. Böylece, üçüncü hafta da, sonuç alınamaz. Öğrenci koan çözümüne bir adım bile yaklaşamaz. Bu son seferde usta: "Üç gün daha devam

(20) Nishida Kitaro, (1870-1945) Suzuki'nin gençlik döneminden, en yakın arkadaşı. Japonya'nın önemli filozoflarından.

etmelisin, üçüncü günün sonunda da koan çözümsüz kalırsa, artık ölmelisin" yanıtını verir.

Öğrenci ilk olarak, geri kalan kısa yaşamını da göz önüne alarak, tüm dikkati ve gücüyle zazen'e devam eder. Üçüncü günün sonunda koanı çözer.

Bu öyküden çıkarılacak sonuç, varlığımızın ve gücümüzün tümünü, bu çaba için adamaya karar vermeliyiz. Derin ümitsizlik, yaşamın yitiriliyor olması ve satori... Sanırım satori, birçok kişi için, her şeyin çok geç olduğu bir anda gelir. Tam ölümüne doğru giderken...

Genellikle, çok seçenek vardır yapılacak, veya kaçış için birçok neden. Birinin koan çözmesi yanında, seçeceği başka bir yol bulunmamalı. Yalnız ve yalnız tek seçenek.

Bana felaket veya kriz, *Tao Te Ching*'in çevirisi konusunda, Dr. Carus'a yardım için, Amerika'ya gitmem gerektiği, kesinleşince geldi. Gelmekte olan kışla birlikte yapılacak, rohatsu, sesshin⁽²¹⁾ belki benim için son şans idi. Bu sesshin'de⁽²²⁾ tüm gücümü ortaya koymalıydım; ya koan'ı çözecek, ya da başarısızlığı kabullenecektim.

Dört yıl boyunca Mu bilincimi ve belleğimi doldurdu. Mu'nun bilincindeydim, ama bu, birbirimizden ayrılık anlamına geliyordu. Başka bir deyişle bu, doğru samadhi değildi. Sesshin sonla-

(21) Rohatsu sesshin; Ro aralık ayı anlamına gelir, hatsu ise sekizinci anlamındadır. Aralık, geleneksel olarak Buda'nın aydınlandığı ay kabul edilir. Sesshinde aydınlanmak için özel bir çaba gösterilir. Aralık 1'de başlar 8'inde biter, sekiz gün içinde uyumadan sürekli meditasyon yapılır.

(22) Sesshin, bir hafta süren yoğun meditasyon.

rına doğru,⁽²³⁾ aşağı, yukarı beşinci gün, artık Mu'nun bilincinde değildim. Mu içimdeydi, biz artık bir bütündük. Mu'nun bilincinde olmaktan kaynaklanan ayrılık, söz konusu değildi. Gerçek samadhi buydu?

Sadece samadhi yeterli değil, samadhi'den de çıkmak gerekli. Uyanış ve farkına varış; Prajna. Samadhi'den çıkmak neyin ne olduğunun farkına varılması, işte bu Satori. sesshin'de samadhi'den uyanır uyanmaz, kendime; "tamam, işte bu" dedim.

Samadhi'de ne kadar kaldım hiç farkında değildim. Zil sesiyle uyanıp, hemen Roşi'ye gittim. Mu ile ilgili sorular sordu, biri hariç hepsini yanıtladım. Duraklamam nedeniyle beni dışarı gönderdi. Ertesi sabah erkenden, sanzen için tekrar gittim. Bu sefer yanıtlam doğrudu. İyi hatırlıyorum, aynı gece Kigen'in manastırından odama doğru yürürken, ay ışığı altında ağaçlar fark ettim, benim gibi, açık-seçik kolay anlaşılıyorlardı.

Tüm bu deneyimlerin bilincinde olmanın, önemini vurgulamak isterim. Kensho'dan⁽²⁴⁾ sonra, deneyimin yeterince bilincinde değildim. Bir çeşit rüyada idim sanki. Gerçeğin bilincine, (satori'ye) Amerika'ya gittikten sonra vardım. Birden, Zen özdeyişi, *hiji soto ni magarazu*, "dışa doğru dönmez" in ne anlama geldiğini fark ettim. Ansızın, bu kısıtlılığın özgürlük anlamına geldiği sonucuna vardım. Bendeki tüm özgürlük sorunu, tamamen çözümlenmişti.)

(23) Bu 1896 sesshin'i olmalı.

(24) Kensho, "kendi doğasını fark etme" ilk satori veya aydınlanma belirtisi olarak açıklanabilir.

Sonraları koan çözmek benim için çok basitleşti. Kuşkusuz, koan'ların kensho'yu doğrulaması gerekir. En önemlisi ilk deneyim, diğerleri onun yalnızca, daha açık ve net anlaşılmasına yardımcı olur.

D.T. SUZUKİ

1854 yılında Japon İmparatorluğu iki yüzyıl süren bir inzivadan sonra kapılarını ilk defa dünyaya açtı. Onsekiz yüzyıl sonra, 1872'de imparator binlerce yıldır ilk defa, trenle Tokyo-Yokohama arasında halkın arasında görünerek yolculuk yaptı. İşte Teitaro Suzuki, dönemin bu köklü değişiklikleri arasında Kanazava'da beş çocuklu bir ailenin en küçük üyesi olarak dünyaya geldi.⁽²⁵⁾

Feodel sistemin çöküyor olması, babasını erken yaşta kaybetmesi, yaşamın başındaki zorlukların en belirginlerinden.... Yaşadığı liman şehirlerinde Hristiyan misyonerlerin, Batılılar'ın çokluğu ve ailesinin Zen'le ilişkili olması dinlerle ilgilenmesine ve ilk karşılaşmalarını yapmasına neden olmuş olabilir.

Dört yıl, zorlu bir Zen eğitiminden sonra erken denebilecek bir yaşta Soyen Shaku tarafından 'Daisetsu' (Eşsiz Yalnlık-Sadelik) adı verilir. Bu olaydan hemen sonra, onbir yıl kalacağı Ame-

(25) A. I. Switzer III, Daisetz Teitaro Suzuki, D. Litt., A Biography by A. Irwin Switzer, Edited and enlarged by John Snelling, s. 61.63.

rika'ya yola çıkar. San Francisco'ya vardığında tüberküloz belirtileri nedeniyle, bir süre yetkililer tarafından gözaltında tutulur; çeşitli gözlemlerden sonra ancak LaSalle, Illinois için yola çıkmasına izin verilir. LaSalle o zamanlar ufak bir endüstri şehri ve Suzuki'nin orada yerleştiği oda ise, çalışacağı Open Court Publishing Company'e sadece yirmi dakika yürüme uzaklığındadır. O günlerini Suzuki şöyle dile getirmiş:

Her sabah yayınevine giderdim. Öğleden sonraları ve akşam, genellikle araştırmalar, çalışmalarım için evde yalnız kalıp, onlara bolca zaman ayırırdım. Havanın iyi olduğu günlerde, eğer kendimi de iyi hissedersen, bisikletle, yanıma aldığım kitapları bulduğum sessiz, sakin, barış dolu köşelerde okurdum. O günlerde, yanlarında kaldığım ailenin alışverişini yapmak, yakacak odununu kırmak ve taşımak gibi, eğer istenirse yemeklerini bile pişirmek gibi çeşitli işlerini yaparak, her nedense garip denebilecek bir yaşantı sürüyordum...⁽²⁶⁾

Suzuki ve Dr. Carus'un İngilizceye çevirmek üzere çalıştıkları ilk yapıt Lao-Tzu'nun *Tao Te Ching*'i olur. Nisan 1909'da on yıldan fazla kaldığı Amerika'dan Japonya'ya otuzdokuz yaşında geri döner. Döndükten hemen sonra, Aralık 1911'de Amerikalı eşi Beatrice Erskine Lane ile evlenir.

(26) A Biography by A. Irwin Switzer, Edited and enlarged by John Snelling, s. 16

Colombia Üniversitesi'ni yüksek lisans derecesiyle bitiren bayan Erskine, erken yaşlardaki Budacı yaşama olan ilgisi, üniversite eğitimi yıllarında da sürer. Daha sonraları, ilgisi Mahayana Budizmi üzerine yoğunlaşır. Uzun yıllar birlikte yaptıkları yorucu çalışmalar gelecekteki birçok yapının temelini oluşturur.

Suzuki 1956 ve 1957 yazını Meksika'da geçirir. Erich Fromm ile Zen ve Psikanaliz konusunda uygulamalar, Meksika Üniversitesi'nde Zen'le ilgili konferanslar verir. Daha sonraları Erich Fromm anılarında konferanstan şöyle söz eder:

"Bir öğleden sonra Suzuki'nin, bildirilerden, sert ve rahatsız sıralardan her zaman olduğundan daha uzun bir ara verdiğini anımsarım. Bayan Fromm ve Bayan Okamura, dışarıda onu uzunca arayıp bulamadıkları ve artık iyice kaygılandıkları bir sırada onun bir ağaç altında meditasyon için oturduğunu görmüşler. O kadar rahatlamış, huzur içinde, neredeyse ağaçla bir olmuş bir şekilde oturuyormuş ki, onu görebilmek bile olanaksızmış."

Suzuki o dönemde ününün doruğundaydı. Televizyonda konuşmalara katıldı, *New Yorker* ve hatta *Vogue*'da biyografileri yayınlandı. Sahnedeki ağırbaşlı görüntüsü ve akıcı İngilizcesiyle izleyenlerde heyecan, aynı zamanda hayranlık uyandırır. Konuşmasını bitirdikten sonra, zor işitmesi nedeniyle, soruların ancak yazılı olanla-

rını yanıtlamaya özen gösterirdi. Yazılı soruları okuduktan sonra, özenle seçilmiş sözcüklerle, tane tane yanıtlardı. Hazır cevaplıkla yanıtlanan sorulardan sonra, genellikle izleyenler, neşe içinde alkışlardı onu.

Bu dönem, kuşkusuz "Beat Generation" olarak adlandırılan, Birleşik Devletler'in her köşesinde geniş bir medya aracılığıyla, ilgiyle izlenen bir dönemdi. Alan Watts'ın kitabı, *The Way of Zen* -ki Suzuki'den alıntılarla dolu, en çok satan kitaplar listesinde ve okul koridorlarında en çok konuşulan kitaplardandı. Beat romancısı Jack Kerouac'ın romanı, *The Dharma Bums* ve ozan Allen Ginsberg'in *Howl* adlı yapıtı, yaşamı sorgulayan, Budacı yaşama ve Zen'e ilgi duyan genç nesil tarafından özellikle aranan yapıtlardı. Ginsberg, *Howl*'da "Zen'in sonsuzluğunda kim kayboldu?" diye soruyordu. Bu nedenle, binlerce insan yanıt bulabilmek için, D.T. Suzuki yapıtlarını okumaya başladı.

Rick Fields, Jack Kerouac'ın, romanı *The Dharma Bums*'un yayına çıkışını kutlayan partisinde, aniden Suzuki'yi nasıl telefonla aramaya karar verişini anlatır. Telefonda kendisini ziyaret edip edemeyeceklerini sorunca, Suzuki; "Ne zaman." der. Kerouac; "HEMEN ŞİMDİ!" yanıtını verir. Umulmadık bir biçimde, Suzuki'nin yanıtı olumlu olur. Böylece parti, Batı doksandördüncü caddeye yönelir. Suzuki'nin kapı zilini ilk çalışlarında bir yanıt gelmez... Daha sonra nelerin yaşadığını Kerouac, Genç Budacılar Birliği, *Berkeley Bussei* dergisi, 1960 yılına ait bir sayıda, kendi sözcükleriyle şöyle anlatır:

"Birden zili, sabırla ve yavaşça üç kez daha çalmaya karar verdim. Uzunca beledikten sonra kapı açıldı. Suzuki, duvarları ahşap ve kitaplarla kaplı eski bir evde yaşayan ve yavaş hareket eden, uzun kaşlı, ufak tefek biriydi. Ben ve diğer iki arkadaşımın, önceden hazırlanıp konulmuş sandalyelerden kimin nereye oturması gerektiğini özenle gösterdi. Kendisi de bir masaya oturduktan sonra, bize onaylarmış gibi başını sallarken, sesini çıkarmadan bakışlarıyla incelemeye başladı. Yüksek sesle; (bana işitme özüllü olduğu, daha önceden söylendiğı için) "Bodidarma Batı'dan niçin geldi?" diye sordum. Bir yanıt vermedi. Yerine, "Gençler siz üçünüz sessizce oturup, haikular yazarken ben gidip çayınızı getireyim." deyip odadan çıktı. Doktor Suzuki bize, sağ solu çatlamış eski kaseler içinde, çorba kıvamında yeşil bir çay yapıp getirdi. Ziyaret sona erip, dışarı çıktığımızda "Çayı unutmayın!" diye seslenirken, arkamızdan bize kıkır kıkır gülüyordu. "Yaşamımın kalan kısmını sizinle geçirmeye razıyım." dediğimde, parmağını bana doğru uzatıp, "Bir kısmını" dedi."

1937 yazında Japonya, Mançurya sınırından Çin'e saldırdı. Japon ordusu, 1938 sonuna kadar kuzey ve merkez Çin'de kontrolü eline aldı. Bu arada, Bayan Suzuki hastaneye kaldırılmak zorunda kaldı. 1939 yılı boyunca savaş bütün deh-

şetiyle sürerken, haziran ortalarında Bayan Suzuki öldü... Japonya'nın Pasifik Savaşı, karısının hastalığı ve ölümü ile geçen yıllar, Suzuki için, en zor geçen yıllar oldu. 1941 Aralık ayında Japonlar, Havai'de Pearl Harbor üssüne saldırdı. Suzuki, Amerikalılar ile savaşmanın, bir çocuğun büyüğüne karşı gelmesi gibi umutsuz bir şey olduğunu, Japonya'nın sonunda yenileceğini biliyordu. Evinde, çalışmaktan başka bir şey yapamamanın çaresizliği ile, bu yenilgiyi bekledi. Diğer yandan Japon polisi, Amerika'da uzun yıllar kalması ve bir Amerikalı ile evlenmiş olması nedeniyle ondan şüpheleniyordu.

Savaş yıllarının kederli bir dönem olmasına karşın Suzuki o yıllarda başka bir akıl ve düşünce sistemi yakaladığını yıllar sonra, Otani Üniversitesi profesörlerinden Sakamoto Hiroshi'ye şöyle anlatır:

"Yıllarca kafamın içinde oluşan, inanılmaz büyüklükteki kayaların bir anda dağıldığını duyumsadım. Kendimi aklımın engellenemez, rahat bir konumu olan 'sono-mama' veya olduğugibilik (as-it-is-ness) içinde buldum."

Suzuki, ikinci kez on yıldan fazla kaldığı, çeşitli ülkelerdeki geçici konaklamalarından sonra (1946-1958), Japonya'ya geri döndüğünde, artık yaşamının sonuna kadar tek bir yerde kalmaya hazırды. Batı'ya yapmış olduğu bu uzun geziler sırasında, Kamakura'daki evini boşaltmamış, onu aynen korumuştı. Bu ev bir kez daha onun sü-

rekli kullandığı, yaşadığı ev haline geldi. Çalışmalarından arta kalan zamanda ya, Mihoko Okamura ile birlikte yürüyüşlere çıkıyor veya bahçe işleriyle uğraşıyordu... Dünyanın her yanından bu büyük Zen ustasıyla kısa bir süre de olsa, konuşabilmek umuduyla evine ziyaretçi gelirdi.

Bu çalışmalar ölümüne kadar, doksanbeş yıl süren uzun yaşamı süresince devam etmiş, sekiz çeviri kitabı, yirmialtı özgün yapıtı İngilizceye kazandırmıştır.

KISA KRONOLOJİ

- 1870 Doğum, 18 Ekim, Kanazava
- 1875 İlköğretime başlangıç. Babasının ölümü.
- 1883 Ortaöğretime başlangıç.
- 1887 Ekonomik nedenlerden okulu bırakmak zorunda kalması.
- 1889 Noto Yarımadası'nda İngilizce öğretmenliği
- 1890 Ishikawa'da İngilizce öğretmenliği. Annesinin ölümü.
- 1891 Waseda Üniversitesi'ne giriş, Tokyo. Daha sonra İmperyal Üniversitesi'ne giriş, Tokyo. İmagita Kosen Roşi'ye tanıştırılması; boş zamanlarda Engakuji'de Zen çalışmaları.
- 1892 Kosen Roşi'nin ölümü ve Zen çalışmalarının artık Soyen Shaku ile birlikte yürütülmesi.
- 1897 LaSalle, Illinois'de Paul Carus'la birlikte, Open Court Publishing Co. için çalışmaya başlamaları.
- 1905 Amerika turu sırasında Soyen Shaku'nun çevirmeni.
- 1907 Budizm konusunda ilk konferanslar, daha sonra kitap olarak İngilizce yayınlanması, *Outlines of Mahayana Budizm, Londra.*

- 1908 LaSalle'den New York'a daha sonra Avrupa'ya hareket edişi. Swendenborg Society davetlisi olarak Londra'da *Heaven and Hell*'i Japonca'ya çevirmesi.
- 1909 Japonya'ya geri dönüşü, Peers' School ve İmperyal Üniversitesi'nde konferanslar vermesi.
- 1910 Peers' School'da profesör olarak göreve başlaması, bu görev 1921'e kadar devam eder.
- 1911 Beatrice Erskine Lane ile evlenmesi.
- 1912 Swendenborg Society davetlisi olarak Londra'ya gidişi.
- 1914 İmperyal Üniversitesi, Tokyo'dan emekli oluşu. The new East' de Zen Budizm konusunda yayınlanan makaleler.
- 1916 Peers' School öğrencileri ile birlikte Çin'e gezi.
- 1921 The Eastern Buddhist'in yayına başlaması. Otani Üniversitesi'nde Buddhist Felsefe kürsüsü için Kyoto'ya hareketi.
- 1929 Kita-Kamakura'da Bayan Suzuki ile birlikte Japonya'nın ilk hayvanları koruyan merkezini kurması.
- 1933 Edebiyat Doktoru unvanını Otani Üniversitesi'nden alması.
- 1934 Mançurya, Kore ve Çin gezisi.
- 1936 Londra'da Dünya İnaç Kongresi'ne katılması. Londra, Edinburg, Durham, Cambridge, Oxford, ayrıca Amerika Üniversiteleri'nde Zen ve Japon kültürü üzerine konferanslar.
- 1939 Bayan Suzuki'nin ölümü.
- 1946 The Cultural East magazininin yayına başlaması.
- 1947 Japon İmparatoru'na Budizm üzerine konuşma.
- 1949 Japon Akademisi'ne seçili üye. Honolulu'daki 2. Doğu-Batı Felsefecileri Konferansı'na katılma-

- 1950 Rockefeller Foundation tarafından desteklenen, Claremont Graduate School, Pirinceton, Harvard, Chicago, Columbia, Yale, Cornell, Northwestren ve Wesleyen Üniversiteleri'nde bir dizi konferanslar.
- 1951 Kegan Felsefesi üzerine Columbia Üniversitesi'nde konferans. Yazı Japonya'da geçirdikten sonra Şubat 1952'ye kadar, Claremont'da ders.
- 1952 Ziyaretçi profesör olarak Columbia Üniversitesi dinler departmanında Zen üzerine ders.
- 1953 Columbia Üniversitesi'nde derslerin devamı. İsviçre'deki Eranos konferansına katılım; ayrıca Paris, Londra, Zürih, Münih, Roma, Bürüksel gibi merkezleri ziyaret ve çeşitli konferanslar.
- 1954 Columbia Üniversitesi'nde derslerin devamı. Yaz aylarında Eranos konferansı ve Londra, Paris, Münih, Viyana, Roma, Stuttgart ve Assisi gibi çeşitli merkezlerde konferanslar. Eylülde tekrar Japonya'ya dönüş.
- 1955 Asahi kültür madalyası. Columbia Üniversitesi dinler departmanına doçent olarak atanması.
- 1956 Columbia Üniversitesi dinler departmanında derslere devam. Mexico City'deki Mexico City College'da konferanslar.
- 1957 Columbia Üniversitesi'nden emeklilik. Erich Fromm ile Zen ve psikanaliz konusunda uygulamalar ve konferanslar. Meksika Üniversitesi'nde konuyla ilgili konuşma. Paul Carus Anısı Sempozyumu'na katılım Peru, Illinois. Cambridge, Massachusetts'e gidip Shin'ichi Hisamatsu'ya katılım. Harvard, M.I.T., Wellesley, Brandeis, Radcliffe ve Amherst'de konferanslar.

- 1958 Mayıs ayındaki Belçika Dünya Fuarı'na katılım. Dublin, Edinburg, Sevil, Madrid, Lizbon'a gezi. Londra, ve Brüksel'de konferanslar. Kasım sonuna doğru Japonya'ya dönüş.
- 1959 Doğu-Batı Felsefecileri Konferansı'nın üçüncüsüne katılımcı olarak yer alınması. Hawai Üniversitesi tarafından verilen onursal doktora.
- 1960 Festschrift'in 90. yaşgünü kutlamaları dolayısıyla verilmesi. Aralık ayında, 4 haftalık Hindistan turu.
- 1964 Honolulu'daki Doğu-Batı Felsefecileri Konferansı'nın dördüncüsüne katılım.
- 1966 12 Temmuz, 95 yaşında Tokyo St. Luke Hastanesi'nde ölüm.

KAYNAKÇA

A. I. Switzer III, Daisetz Teitaro Suzuki, D. Litt., A Biography by A. Irwin Switzer, Edited and enlarged by John Snelling, The Buddhist Society, London.

Erich Fromm, D.T. Suzuki, Richard De Martino., Zen Buddhism and Psychoanalysis, Harper & Row, Publishers New York, Evanston, and London.

Daisetz Teitaro Suzuki, D. Litt., The Field of Zen, Edited with Foreword by Christmas Humphreys, Perennial Library, Harper & Row, Publishers New York, Evanston, and London.

Daisetz Teitaro Suzuki, D. Litt., Living by Zen, Edited by Christmas Humphreys, President of Buddhist Society London, First Published 1950. Rider, London, Melbourne, Sydney, Auckland, Johannesburg.

Daisetz Teitaro Suzuki, D. Litt., An Introduction to zen Buddhism, With a Foreword by dr. C. G. Jung, First Black Cat Edition 1954, Grove Press, Inc., New York.

DİZİN

akıl, 35, 46
Amerika'ya, 78, 85
analiz, 54
aydınlanma, 53

becoming, 58
ben, 45
bilgi, 54
bilincin, 58
Bilinç, 56, 58, 59
"bir elin sesi", 81
bir elin sesi, 83
bodhi, 53
Bodhidarma, 50
Buda, 37, 39, 53
Budacı, 36, 37

cehennem, 40

din, 38, 47
dini, 37
dirsek dışı doğru dönmez,
85
Dr. Carus'un, 84
dualist, 38
dualizm, 80

düşünce, 60

Faust'un, 43
felsefe, 35, 37, 41
fizik analizini, 54

gizem, 47

Haiku, 55
Hakuin Zenshi, 77
Hakuin'in, 85
Hekiganroku, 80
Hekiganroku'nun, 82
Hristiyan, 37, 39, 42, 47,
77
hiji soto ni magarazu, 85
Hintli bilgelerin, 58
his, 43
Ho-koji, 80

İsa, 44

Japonya, 78
Japonca, 53
Japoncaya, 85
Japonya, 47, 78

Kamakura'ya, 79
Kanazava, 76, 79, 81
kayıtsızlık, 58
Keikyoku Soden'in, 85
Keio Üniversitesi'ne, 81
Kensho'dan, 88
kensho'yu, 86
kimyasal analizini, 54
Koan, 81, 86, 88
koan'ı, 84
Kobe'ye, 79
Kosen Roşi, 78, 83

Mahayana, 54
mantık, 36, 38
meditasyon, 39, 42
meditasyonun, 41
metafizik, 35, 55, 56
Mikava, 80
Mikava'da, 79
Ming hanedanından, 82
Misyoner, 76
Mu, 84, 88
Mu'yu, 85

nihilizm, 39
Nirvana, 37
Nishida Kitaro, 85

Okinava'dan, 85
Orategama, 78
Orhan Pamuk, 13

ölüm, 36, 45, 59, 61
ölüme, 86
özgür, 51
özgürlük, 88
Özne-nesne, 56

Prajna, 54, 57, 58

102

Rinzai, 77
rohatsu, sesshin, 87
Roşi, 83
Roşi'ye, 88
Ruhbilim, 58
ruhsal kriz, 61

Sakyamuni, 38
samadi, 59
Sanskritçe, 53
Sanzen, 81
Sanzen'den, 84
sastralar, 36, 5
Satori, 53, 57, 58, 59, 60,
62, 86, 88
Satori'yi, 84
sayılar, 55
Sekishu, 81
Sekiso, 50
Setsumon Roşi, 78
sevinç, 52
sezgi, 59
Shaku Soen, 81
Shaku Soen'e, 85
Shuko, 84
Sipinoza, 43
St. Ignatius, 44
Sui generis, 58
Suio, 86
Suio'ya, 85
sutralar, 36, 51

şiddet, 38

Takaoka, 78
Tanrı, 37, 44
Tao Te Ching'in, 84
tektanrıcılık, 40
toji, 82

Tokyo'ya, 80
tüm tanrıcılık, 42

Ummon, 41
understanding, 50
uyanma, 53

varoluş, 59
Vedanta'yı, 42
Vijnana, 55
Vijnanayı, 57

Wu, 53

Yahudi, 37
Yakusan'ı, 82
Yengo, 50

Zaman bakımından, 56
zazen, 79
Zenkan Sakushin, 82